

Kultur
STYRELSEN

FOLKEBIBLIOTEKER I TAL 2014

BASERET PÅ KULTURSTYRELSENS BIBLIOTEKSBAROMETER
OG DANMARKS STATISTIK

INDHOLD

Forord

01	Om Folkebiblioteker i tal 2014	4
02	Hvad fortæller tallene?	6
03	Besøg og brugere	8
04	Mødested for aktiviteter og læring	12
05	Bestand og udlån	22
06	De fysiske rammer	32
07	Ressourcer	36
	Noter	42

FORORD

Folkebiblioteket i Danmark er en vigtig del af fundamentet for folkeoplysning og demokratisk dannelse og spiller en rolle i hele landet. Her stilles litteratur, viden og kvalificeret vejledning frit til rådighed for os alle sammen.

Derfor glæder det mig, at *Folkebiblioteker i tal* dokumenterer, at borgerne aktivt vælger bibliotekerne til, og at bibliotekernes service udvikler sig efter borgernes behov. Et godt eksempel på dette er de åbne biblioteker.

Her låser man sig selv ind før og efter den betjente åbningstid. I løbet af 2014 steg antallet af åbne biblioteker med lidt over en fjerdedel, og det åbne bibliotek er nu et tilbud på godt halvdelen af landets folkebiblioteker. Dermed er bibliotekernes samlede åbningstid steget så markant, at den i 2014 var dobbelt så lang som for fem år siden. Da også antallet af steder, hvor man kan hente og aflevere bestilte materialer, er stigende, er det på mange måder lettere end nogensinde at komme på biblioteket.

Borgerne kvitterer med et stort set uændret antal besøg, som sker på trods af et stigende udbud af fritidsaktiviteter og ændrede kultur- og medievaner hos både børn og voksne. Det er værd at bemærke, at der i forhold til 2013 var flere aktive lånere, omend de lagde færre bøger i biblioteksposen.

Borgerne vælger altså biblioteket aktivt til, men borgerne benytter sig i højere grad af tilbud, som ikke er direkte knyttet til bogudlån: arrangementer, undervisning og muligheden for selv at sætte aktiviteter i gang.

I mange kommuner har det medført, at folkebibliotekerne har indrettet sig på nye måder, så de i stigende grad fungerer som samlingssted for borgerne. Det ændrede brugsmønster sætter også sit aftryk på bibliotekernes indretning og byggevirkomhed. I 2014 ændrede næsten halvdelen af bibliotekerne deres indretning, mens et ud af fire folkebiblioteker byggede om eller byggede helt nyt bibliotek.

Det ser altså ud til, at bibliotekerne er i stand til at indgå i en dynamisk dialog med borgerne, så de både er i stand til at tilpasse sig borgernes ændrede efterspørgsel og til at indbyde til nye måder at bruge biblioteket på. Det er vigtigt, for på den måde har folkebiblioteket mulighed for at fastholde sin vigtige position som kulturel og demokratisk bropille i samfundet.

Bertel Haarder, kulturminister

Foto: Steen Brogaard

01

OM FOLKEBIBLIOTEKER I TAL 2014

■ Folkebiblioteker i tal 2014 viser udvikling og status på en række områder i folkebibliotekernes aktiviteter. De anvendte tal kommer fra bibliotekernes indberetning til Danmarks Statistik for 2014 og bibliotekernes svar for 2014 på Kulturstyrelsens årlige spørgeskemaundersøgelse, Biblioteksbarometeret.

På en række områder er det muligt at følge udviklingen i årene fra 2010. Det gælder især for tallene fra Danmarks Statistik, der generelt måler på de samme parametre fra år til år, selv om der i takt med bibliotekernes udvikling kan komme ændringer. Derimod giver Biblioteksbarometeret et højere grad et øjebliksbillede, der kan være forskelligt fra år til år, så tallene ikke altid kan sammenlignes over tid.

Flere oplysninger om de berørte emner og andre områder inden for bibliotekssektoren kan ses på hjemmesiderne for Danmarks Statistik, Kulturstyrelsen og Netbibliotekerne:

www.statistikbanken.dk/18

Biblioteksbarometeret: kortlink.dk/h8cn

www.netbib.dk

Der er i publikationen medtaget eksempler på udviklingsinitiativer, som Kulturstyrelsen har været eller er involveret i, samt projekter, der har fået tilskud fra Kulturstyrelsens Udviklingspulje for folkebiblioteker og pædagogiske læringscentre (tidligere Udviklingspuljen for folke- og skolebiblioteker). Puljens projekter er med til at drive udviklingen frem og har afsmittende effekt også på de folkebiblioteker, der ikke er projektdeltagere.

Personalet ved 3 ud af 4 biblioteker arrangerer litteraturformidling. På landsbasis 800 arrangementer.

Brugerne ved 1 ud af 5 biblioteker arrangerer litteraturformidling. På landsbasis 200 arrangementer

4 ud af 5 biblioteker arbejder sammen med pædagogiske læringscentre.

1 ud af 3 biblioteker tilbyder skolerne undervisning i kildekritik.

Bibliotek / fotograf: 1. Odense/Tarup. Kristjan Westberg; 2. Aabenraa. Poul Frey Skøtt; 3. Rødovre. Søren Jæger Hansen; 4. Aabenraa. Poul Frey Skøtt; 5. Hjørring. Per Drustrup Larsen; 6. Herning. Thomas Mølvig; 7. Stenløse. Finn Jørgensen; 8. Greve. Claus Bjørn Larsen; 9. Greve. 8. B, Strandskolen, Karlslunde.

02

HVAD FORTÆLLER TALLENE?

■ I takt med den teknologiske udvikling ændrer samfundet sig og dermed også borgernes arbejdsmønstre og fritidsliv. Vi lever i et samfund, hvor det er muligt at være online døgnet rundt, og hvor forventningerne om hurtig kommunikation derfor er kraftigt voksende. Samtidig er der kommet nye medier på de digitale platforme, så den enkelte borger har langt flere tilbud at forholde sig til og flere kanaler at navigere på.

For bibliotekerne betyder det, at der er en stærkere konkurrence om brugernes tid og opmærksomhed, og det er nødvendigt at supplere de tra-

ditionelle ydelser med nye tilbud, men også at tilbyde nogle af kerneydelserne på nye måder.

Tallene for folkebibliotekernes udvikling og aktiviteter i 2014 viser, at det langt hen ad vejen lykkes ganske godt. Et bibliotek fungerer i 2014 som et uformelt lærings-, inspirations- og mødested, der tilpasser sig lokale forhold med forskellige typer af brugere samtidig med, at det indretter sine tilbud efter 24/7- samfundet. Mange steder er det kombineret med andre tilbud – specielt borger-service – eller indgår som et af elementerne i et kommunalt kultur- eller medborgerhus.

■ ANTALLET AF BIBLIOTEKER ER STABILT

De seneste fem år har antallet af biblioteker været stabilt. Der er i 2014 i alt 484 betjeningssteder med en materialesamling, dvs. hovedbiblioteker, filialer og bogbuss-er. Siden 2010 har der tillige været en vækst i de såkaldte servicepunkter, hvor man kan aflevere sine bibliotekslån og hente bestilte materialer.

■ FORTSAT VÆKST I ÅBNE BIBLIOTEKER

På flere og flere biblioteker får borgerne adgang til biblioteket, også når personalet ikke er til stede – primært i ydertimerne morgen og aften samt i weekenden. Ved udgangen af 2014 var der i alt 260 såkaldt åbne biblioteker mod 195 året før.

■ REKORD I ÅBNINGSTIMER

Væksten i åbne biblioteker bidrog stærkt til, at bibliotekerne med mere end 32.000 timer havde åbent i flere timer end nogensinde, og det er en fordobling i forhold til 2010. Åbningstiden uden betjening udgør 61 % af bibliotekernes samlede åbningstid.

■ BESØGSTAL STABILT I FYSISKE BIBLIOTEKER. FLERE BRUGER ELEKTRONISKE TILBUD

Siden 2010 har antallet af fysiske besøg ligget stabilt på omkring 36 mio. Flere og flere bruger også bibliotekernes elektroniske tilbud, f.eks. nogle af bibliotekernes fælles nettjenester (netbiblioteker) – især Litteratursiden, men også Filmstriben og Netlydbog.

■ BIBLIOTEKSFUNKTIONEN ER I MANGE KOMMUNER KOMBINERET MED ANDRE TILBUD

Biblioteker i 84 kommuner varetager f.eks. borgerserviceopgaver, mens en tredjedel af landets biblioteker indgår som en del af et kulturhus.

■ FLERE AKTIVE LÅNERE. FÆRRE UDLÅN OG INDKØB AF TITLER

Fra 2013 til 2014 steg antallet af aktive lånere med ca. 50.000 til godt 1,8 mio. Bibliotekernes samlede udlån af fysiske materialer er derimod faldet til 37,3 mio. enheder – et fald på 2,4 mio. siden 2013. Især er udlån af musik-CD'er faldet meget.

Der blev i 2014 købt 1 mio. nye bøger – et fald i forhold til 2013 på 2 % og i forhold til 2010 på 10 %.

■ STOR STIGNING I ARRANGEMENTER

Antallet af arrangementer i bibliotekerne var i 2014 på godt 18.500 og er steget 13 % siden 2013. Siden 2011 har stigningen været på 38 %. Stigningen gælder f.eks. forfatter- og musikarrangementer samt foredrag.

■ BIBLIOTEKET ANVENDES I STIGENDE GRAD SOM UFORMELT LÆRINGSRUM

Stigningen gælder bl.a. hjælp til borgernes behov for at kunne anvende digitale selvbetjeningsløsninger. I 2014 havde bibliotekerne i 85 kommuner f.eks. åbne it-caféer mod 68 kommuner året før.

■ DE FYSISKE RAMMER ER UNDER ÆNDRING

Der er i 2014 bygget nye biblioteker i 9 af landets kommuner. 17 kommuner har ombygget et bibliotek, mens 47 har ændret indretningen. Dermed fortsætter den høje aktivitet fra 2013.

■ NETTODRIFTSUDGIFTER STORT SET UÆNDRERE

I forhold til 2013 kan der ikke registreres ændringer af betydning i bibliotekernes nettodriftsudgifter, men siden 2010 er der sket et fald på ca. 7,5 %.

03

BESØG OG BRUGERE

■ Bibliotekernes traditionelle kerneydelse – at formidle bøger – er fortsat aktuel. Selv om bibliotekerne i dag får et stadig stigende antal servicey-

delser og mange nye sociale og fællesskabsorienterede aktiviteter, så viser tallene, at de har bevaret deres gamle kernefunktion.

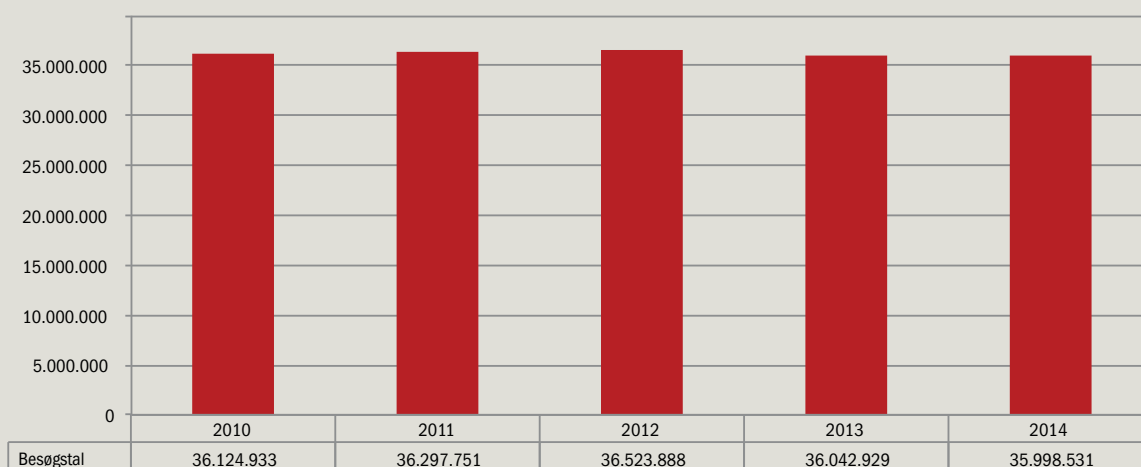
BESØG: NØGLETAL FOR 2014

■ Besøg	36,0 mio.
■ Aktive lånere	1,8 mio.
■ Søgninger på bibliotekernes hjemmesider	26,8 mio.
■ Onlinebesøg på netbibliotekerne	11,9 mio.

Folkebibliotekernes besøgstal ligger meget stabilt omkring 36 mio. pr. år. Tallet varierer kun ganske lidt – maksimalt ca. 1 % – fra år til år.

! 3 ud af 4 biblioteker driver læsekredse.
1 ud af 3 biblioteker arrangerer skriveværksted.

Fig. 1: Fysiske besøg på bibliotekerne

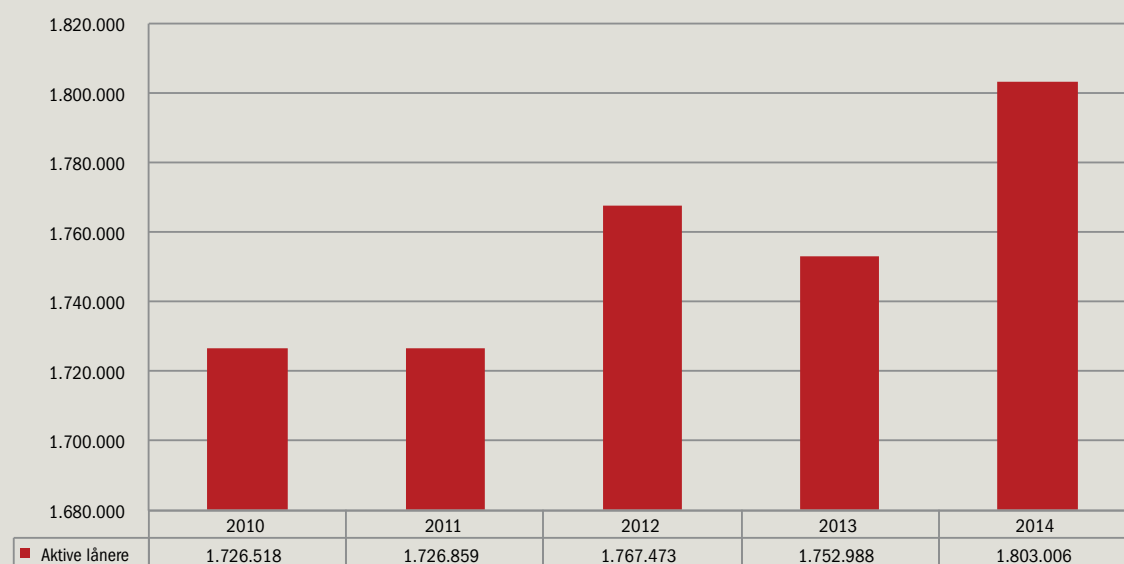
Helsingør Bibliotek på Kulturværftet. Foto: Kjeldo

AKTIVE LÅNERE

Antallet af aktive lånerer på folkebibliotekerne, dvs. låner af mindst ét stk. fysisk materiale fra biblioteket om året, viser en stigende tendens i for-

hold til 2013. Det lå i 2014 på 1.803.006 aktive lånerer, men har ellers svinget mellem 1.725 mio. og 1.770 mio. de senere år.

Fig. 2: Antallet af aktive lånerer

BESØG PÅ NETBIBLIOTEKERNE OG eREOLEN

Et netbibliotek er en elektronisk ressource, f.eks. en hjemmeside eller en portal, som bibliotekets brugere kan få adgang til hjemmefra via bibliote-

kets hjemmeside. Bibliotekerne er fælles om at udbyde i alt 7 netbiblioteker:

1. **Biblioteksvagten** (virtuel spørgetjeneste)
2. **eKurser.nu** (e-læringsportal)
3. **eReolen** (portal for e-bøger)
4. **Netlydbog** (portal for lyd-bøger)
5. **Filmstriben** (online filmtjeneste)
6. **Litteratursiden** (formidlingsportal for skøn- og faglitteratur)
7. **Pallesgavebod.dk** (hjemmeside for børn på 8-12 år)

For de fleste netbiblioteker ses et stigende antal besøgende. Filmstriben, eReolen og Netlydbog er først for alvor slået igennem fra 2012, og for Filmstriben, Netlydbog og især Litteratursiden ses i de senere år en markant stigende benyttelse.

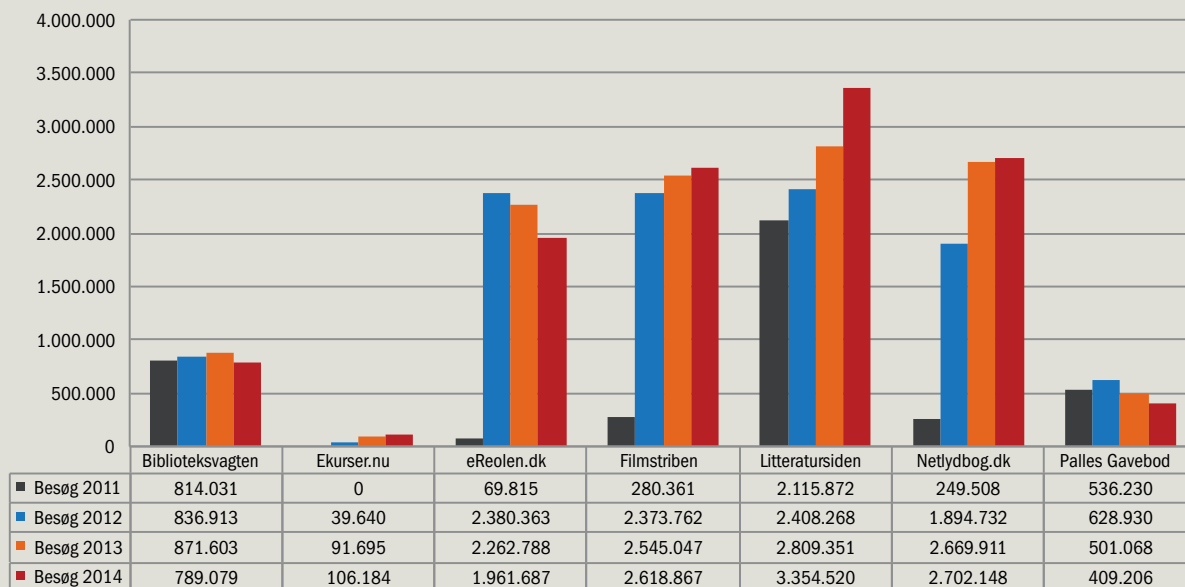
Antallet af besøg på Palles Gavebod og eReolen viser derimod en faldende tendens. Faldet i registrerede besøg på eReolen kan bl.a. skyldes, at besøg på eReolen via apps på mobile enheder ikke bliver registreret i den nuværende teknologiske løsning. Det forventes der at blive rettet op på inden længe. Men der er også en anden mulig forklaring. Etableringen af eReolen i november 2011 var et forsøg med stor opbakning fra næsten alle

forlag. I slutningen 2012 trak de store forlag sig imidlertid ud af samarbejdet, hvorefter kun de små og mellemstore forlag var tilbage, og antallet af tilgængelige e-bøger på eReolen faldt til knap 4.000 titler.

Fra primo 2015 er de store forlag tilbage i samarbejdet med eReolen, hvor der nu er mere end 10.000 titler. Det bliver derfor interessant at følge udviklingen i antallet af besøg og lån på eReolen fremover.

Antallet af besøg på Biblioteksvagten viser en svag stigende tendens de senere år, men også her ses et fald i 2014 (9 %) sammenlignet med 2013.

Figur 3: Netbibliotekernes besøgstal

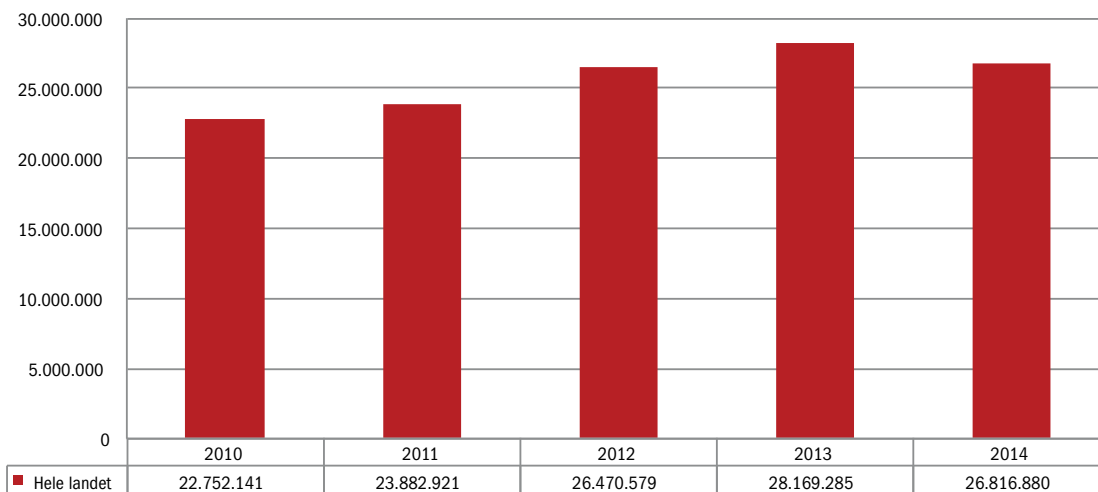

BESØG PÅ BIBLIOTEKERNES HJEMMESIDER

Folkebibliotekerne har gennem de senere år oplevet en markant stigning i antallet af besøg på deres hjemmesider. Det årlige antal besøg ligger på godt 25 mio., og fra 2010 til 2013 steg antallet med 24 %. I 2014 viser antallet af besøg på bibliotekernes hjemmesider imidlertid et fald i forhold til 2013 på 5 %.

Det kan skyldes, at besøg på siderne via apps på mobile enheder desværre ikke bliver registreret i den nuværende teknologiske løsning. Med den stærkt stigende anvendelse af mobile enheder kan der derfor reelt være tale om en fortsat stigning. Der arbejdes på at finde en løsning herpå.

Figur 4: Besøg på bibliotekernes hjemmesider

04

MØDESTED FOR AKTIVITETER OG LÆRING

Den samfundsmæssige og teknologiske udvikling betyder, at biblioteket har bevæget sig fra at være et sted, hvor der hovedsagligt blev lånt og afleveret bøger, til at have fokus på relationen til borgeren og på borgerens behov. Mange aktiviteter og nye services dækker behov både hos den enkelte borger, forskellige fællesskaber og samfundet.

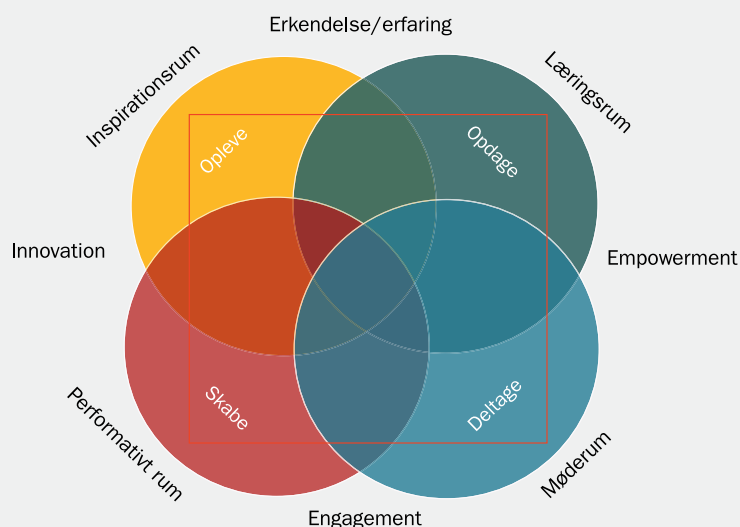
Biblioteket er i dag kendetegnet ved at være et åbent, uformelt lærings-, inspirations- og mødested, der er tilpasset forskellige brugere og lokale

forhold. Aktiviteterne skabes og faciliteres både af bibliotekerne og af brugerne selv samt gennem forskellige former for samarbejder og partnerskaber.

Bibliotekernes profiler har derfor ændret sig markant, og de varetager i stigende grad også andre samfundsmæssige funktioner. Mange steder fungerer bibliotekerne tillige som kulturhuse eller medborgerhuse, og borgerservice og forskellige former for rådgivning indgår i dag i mange bibliotekers tilbud.

NØGLETAL FOR 2014

■ Antal arrangementer	18.632
■ Foredrag	1.601
■ Forfatterarrangementer, voksne / børn	892 / 240
■ Debatarrangementer	267
■ Kurser - offentlig digital selvbetjening	2.217

DE FIRE RUM

Folkebibliotekerne har igennem de seneste år været inspireret af den såkaldte 4-rumsmodel, der er beskrevet i strategien *Folkebibliotekerne i Vidensamfundet*.¹ Strategien tager udgangspunkt i den samfundsmæssige udvikling, hvor folkebibliotekets indsats for at fremme oplysning, uddannelse og kulturel aktivitet ses som vigtigere end nogen sinde før.

Den helhedsorienterede model har fokus på at støtte det enkelte individs erkendelse, erfaring og engagement og understøtter samtidig samfundsmæssige mål. Gennem empowerment understøttes udviklingen af selvhjulpne borgere, hvor mulighederne for at få indflydelse på eget liv øges. Indsatsen i forhold til at styrke kreativitet og innovation kan være med til at skabe løsninger til gavn for samfundet og den enkelte. Modellen illustrerer de muligheder, bibliotekerne kan give brugerne for selv at opleve, opdage, deltage og skabe.

4-rumsmodellen består af fire overlappende og understøttende rum: møderum, læringsrum, performativt rum og inspirationsrum. Rummene skal ikke opfattes som konkrete, fysiske rum, men som muligheder, der kan opfyldes. De fire rum strukturerer på den måde bibliotekernes mange aktiviteter, samarbejder, formidlingstiltag, ydelser og services – både i det fysiske biblioteksrum og digitalt.

BIBLIOTEKERNES AKTIVITETER

Det samlede antal arrangementer på landets folkebiblioteker er steget markant igennem de seneste fire år, viser tal fra Danmarks Statistik. Denne vækst understreger folkebibliotekernes udvikling fra alene at være bogudlånssted til at være et sted, hvor borgerne har muligheder for selv at opleve, opdage, deltage og skabe.

Antallet af arrangementer på bibliotekerne for voksne er steget med 38 % siden 2011, og alene fra

2013 til 2014 var stigningen på 13 %. Der foreligger ikke tal fra 2010 og tidligere.

Bibliotekernes aktiviteter spænder vidt, fra læseklubber, lektiecaféer, debatarrangementer, foredrag og it-vejledning til minecraft-aktiviteter², innovative makerspaces³, kreative værksteder, strikkeklubber og it-værksteder. Aktiviteterne foregår både på bibliotekerne og uden for bibliotekernes fysiske rammer.

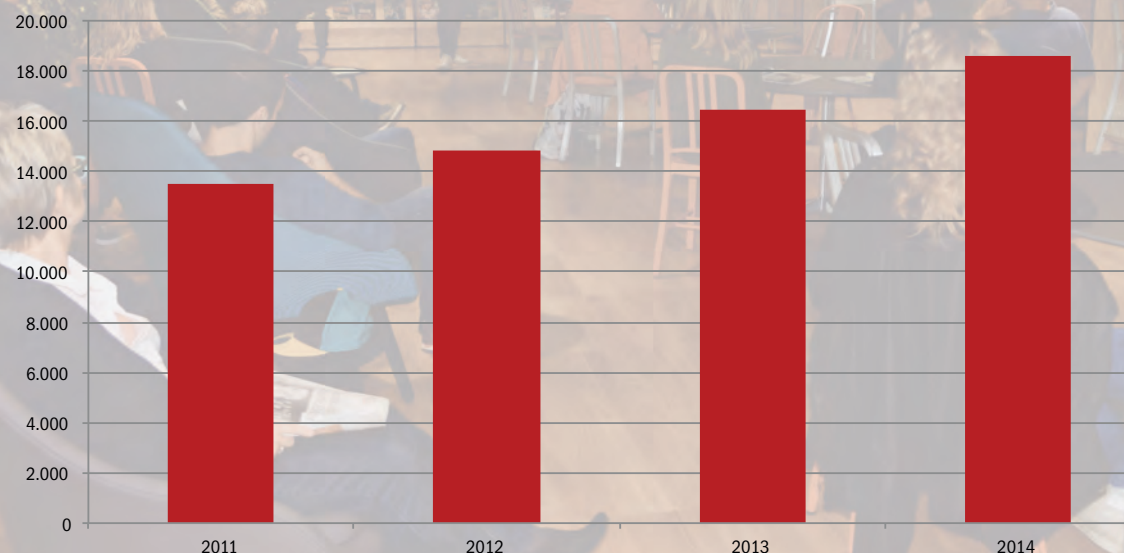
ARRANGEMENTER, INSPIRATION OG MØDERUM

Biblioteket er et offentligt rum, der er åbent for alle. Her er muligheder for, at forskellige borgere kan mødes – enten uforpligtende og tilfældigt eller mere organiseret – omkring temaer, foredrag og debatter.

Bibliotekets neutrale rammer som et *tredje sted*

mellem arbejde og hjem giver mange muligheder for dialog og deltagelse i fælles aktiviteter. I mødet mellem forskellige borgeres værdier, meninger og interesser er der rum for udvikling og understøttelse af aktivt medborgerskab og demokratisk dannelse.

Figur 5: Antal arrangementer på bibliotekerne

I Biblioteksbarometeret har bibliotekerne registreret de fleste arrangementer som "Andre arrangementer", der ligger højt både for voksne og for børn, se figur 6 og 7. Disse arrangementer dækker over en rig variation af lokale aktiviteter, som bibliotekerne typisk ikke kategoriserer nærmere.

Blandt de kategoriserede arrangementer for børn er det især filmforevisninger, musikarrangementer og teaterarrangementer, der tæller højt som inspirationsaktiviteter på bibliotekerne. Særligt for teaterarrangementer ses en relativt stor stigning, fra 1.092 i 2013 til 1.215 i 2014.

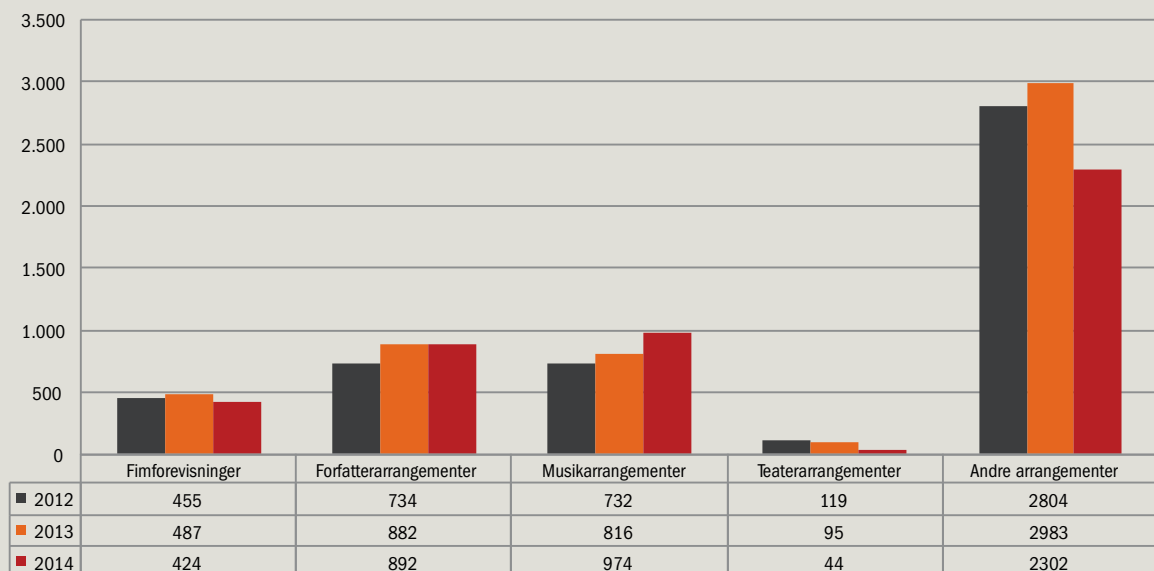
For de voksnes vedkommende er der blandt de kategoriserede arrangementer afholdt flest forfatterarrangementer, musikarrangementer og filmforevisninger. Det relativt høje antal musikarrangementer tyder på, at musikformidlingen stadig

vægtes højt på landets biblioteker på trods af et voldsomt fald i udlån af musik (se kap. 5: Bestand og udlån).

Ud over de viste arrangementer blev der i 2014 afholdt 267 debatarrangementer og 214 lokalhistoriske arrangementer på bibliotekerne. Indberetninger til Kulturstyrelsens Biblioteksbarometer viser desuden en kraftig vækst i antallet af foredrag, fra 1.167 i 2013 til 1.601 i 2014 – en stigning på 37 %.

Inspirationsaktiviteterne foregår ikke kun på bibliotekerne. Bibliotekerne organiserer også udflugter til kulturelle arrangementer, bl.a. til litterære arrangementer som Bogforum i København, Krimimessen i Horsens og Ordkraft-arrangementet i Aalborg. I alt 42 % af landets biblioteker tilbyder oplevelser og inspiration uden for bibliotekets mure.

Figur 6: Arrangementer for voksne

KURSER OG LÆRING

Gennem uformelle, interaktive og sociale læringsformer kan bibliotekerne på forskellige måder understøtte borgernes livslange læring.

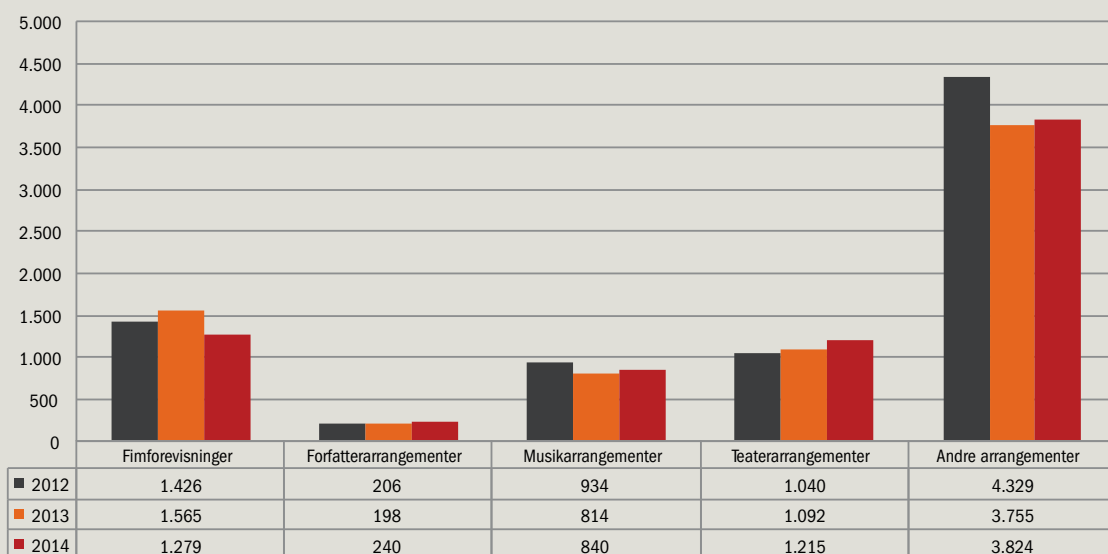
It-læring er stærkt forankret i biblioteksvæsenet, hvor folkebibliotekerne bl.a. afholder kurser i anvendelse af offentlig digital selvbetjening, generel it-anvendelse og i brug af sociale medier.

I 2014 blev der afholdt 2.217 kurser i offentlig digital selvbetjening, f.eks. borger.dk, NemID og skat med næsten 18.000 deltagere. Det er en stigning på 2.000 deltagere siden 2013.

Herudover var der i 2014 i alt 85 kommuner, der tilbød åbne it-caféer, hvor borgere kan dukke op uden tilmelding og modtage kyndig, individuel it-vejledning. Også her var der en stigning i forhold til 2013, hvor 68 kommuner havde åbne it-caféer.

I 2014 var der også læringstilbud omkring brug af sociale medier som Facebook, Twitter og LinkedIn, med afholdelse af 195 kurser, hvor i alt 1.434 deltog. Bibliotekerne havde også andre populære læringsaktiviteter, herunder 616 kurser i brug af digitalt udstyr, f.eks. tablets, med i alt 4.278 deltagere.

Figur 7: Arrangementer for børn

DANMARK LÆSER

Det nationale læseinitiativ Danmark Læser, som daværende kulturminister Marianne Jelved lancerede på Folkemødet i 2013, tog fart i 2014. Hele 49 kommuner søgte Danmark Læser-puljen, som rettede sig mod projekter, der på nye og anderledes måder inspirerede flere til at læse skønlitteratur (40 % af danskerne læser ifølge Kulturvaneundersøgelsen fra 2012 aldrig eller sjældent skønlitteratur). En uvildig jury udvalgte 12 læsekommuner på baggrund af kriterier som nytænkning, skalerbarhed, mulighed for forankring og overvejelser om målgruppe og evaluering. Projekterne varierede både i målgruppe, metode og aktiviteter.

I tilgift til de 12 udvalgte læsekommuner meldte yderligere 12 ansøgende kommuner, at de ville gennemføre hele eller dele af deres projekt, selv om de ikke fik tilskud fra puljen. Modelkommunernes projekter blev afsluttet i marts 2015, hvor juryen kårede Randers som Danmarks Bedste Læsekommune.

Ud over modelkommuneforsøget handlede 2014 om at planlægge Danmark Læser Dagen til afholdelse på Verdens Bogdag den 23. april 2015, hvor det primære formål var at kommunikere Danmark Læsers overordnede budskab: Det er dejligt at læse skønlitteratur.

“Bøger i træer.” Fra projektet Nordbyen Læser. Foto: Randers Kommune

SAMARBEJDE MED PÆDAGOGISKE LÆRINGSCENTRE

I 84 % af landets kommuner samarbejder bibliotekerne med et pædagogisk læringscenter. I 28 % af kommunerne har bibliotekerne én eller flere filialer, der er integreret med et pædagogisk læringscenter.

I samarbejdet mellem folkeskoler og folkebiblioteker tilbyder bibliotekerne forskellige former for undervisning til skolerne. Til Biblioteksbaromete-

ret svarede 97 % af respondenterne i 2014, at de tilbyder generel biblioteksorientering via skolerne. Desuden tilbyder 35 % af bibliotekerne skolerne undervisning i kildekritik. Herudover svarer 35 % af respondenterne, at de tilbyder andre former for læringsaktiviteter via skolerne, bl.a. informationsøgning, digital dannelse, litteraturforståelse og forfatterarrangementer.

Boggnaskerne. Finn Wraae Følting Poulsen

CASE

BOGGNASKERNE

– selvstyrende litteraturklubber for unge

Med projektet “Boggnaskerne – selvstyrende litteraturklubber for unge” var det formålet at give litteraturinteresserede unge et aktivt deltagende medborgerskab ved at skabe et nyt tilbud og nye rammer i form af litteraturklubber drevet gennem selvstyre. Odense Centralbibliotek og 20 andre folkebiblioteker deltog i projektet sammen med unge tovholdere og andre litteraturinteresserede unge.

Projektet tog afsæt i det efterhånden veletablerede læsesite boggnasker.dk (i dag kaldet

bookeater.dk), der blev åbnet i 2006 af Odense Centralbibliotek. Efter at boggnasker.dk havde kørt igennem en årrække med masser af aktivitet og virtuelle møder mellem unge om bøger, forfattere og film, så biblioteket et stort potentiale i at udvide de digitale aktiviteter og venskaber til fysiske møder omkring litteraturen. Litteraturklubbernes unge var mellem 12 og 19 år og alle med interesse i læsning og litteratur.

Da læseklubberne startede, var det alene tovholderne, der havde den direkte kontakt med de deltagende unge. Overordnet set skulle bib-

liotekerne sikre projektets grundidé, nemlig at unge mødes omkring litteraturen, hvilket bibliotekerne kunne gøre i samarbejdet med tovholderne.

Projektets fokus på brugerindflydelse skabte gode læsefællesskaber, hvor unge har formidlet til andre unge. Herigennem blev læseklubberne til uformelle mødesteder med forskellige grader af selvstyre. Der er tale om en kulturformidling i tråd med de måder, man i dag bruger digitale medier og platforme, hvor man både er kulturbruger og sam- og medskaber.

KREATIVE OG SKABENDE AKTIVITETER

På bibliotekerne er der øget fokus på at facilitere og understøtte aktiviteter, hvor brugerne udfolder sig kreativt og skabende. Der er tale om en omstillingsproces både for bibliotekerne og brugerne, hvor nye former for facilitering, samarbejder og fagligheder udvikles.

Bibliotekerne giver adgang til en række værktøjer og værksteder enten på biblioteket eller via samarbejder med andre, hvor borgere kan deltage, skabe, opdage og opleve. Til Biblioteksbarometeret svarer 29 % af de adspurgte respondenter i 2014, at de

understøtter brugernes egne aktiviteter, f.eks. gennem makerspaces og fablabs.⁴ Her kan brugerne arbejde kreativt med digitale og fysiske kreationer, f.eks. skabt med 3D-printere, laserskærere og anden ny teknologi.

I makerbevægelsen er der ikke kun tale om brug af digital teknologi, selvom internettet ofte er væsentligt i forhold til informationsøgning og deling af viden. Der bygges og udvikles også gennem fysisk håndværk og gennem samarbejder på tværs. I de kreative

og innovative fællesskaber mødes forskellige borgere og faglige tilgange, f.eks. håndværkere, arkitektstuderende, forskere, hobbybyggere og nørder.

En anden af de nye, kreative aktiviteter er foreningen Coding Pirates. Coding Pirates er et tilbud til børn og unge, hvor man gennem workshops, klubaftener og lignende udvikler, programmerer og skaber spil. Foreningens formål er at fremme børn og unges produktive og kreative it-kompetencer.

Gamification på Aarhus Hovedbibliotek. Foto: Steen Nielsen

CASE

[DYRK!DIT BIBLIOTEK]

At *biblioteke* er et ord, som er opfundet i projektet [DYRK!dit bibliotek], og som er centralt for projektet og målet om at gøre biblioteket til centrum for aktiviteter, medborgerskab og læring i fremtiden. Gennem projektet vil unge så de første frø i Risskov Biblioteks planer om at blive et behovsorienteret udviklingsrum – et medborgercenter.

I et samarbejde mellem unge i Aarhus Nord og Risskov Bibliotek påbegyndtes projektet i 2013, hvor bibliotekets udearealer blev overgivet til unge i alderen 14-24 år. Under overskriften 'Bæredygtighed, dannelse og empowerment' udvikler og udbygger vidt forskellige

unge et uderum i samarbejde med biblioteket. Herudover indgår, helt i projektets ånd, mange og skiftende samarbejdspartnere, bl.a. Ringkøbing-Skjern Kommunes kultur og fritid, fritids- og ungdomsskoletilbuddene i Aarhus, Studenterhus Aarhus, Risskov Gymnasium, Egå Produktionshøjskole og mange andre. Målet er, at unge mødes og samarbejder på tværs af alder, kompetencer og sociale skel. Overskriften for alt i [DYRK!dit bibliotek] er *bæredygtighed* – forstået både miljømæssigt, socialt og økonomisk. I projektet medskaber og transformerer unge biblioteket, ved at bibliotekets uderum omdannes til havebrug, rum for kreative aktiviteter og performance, udebibliotek og mødested.

At *biblioteke* handler om at sikre rum, redskab

og relation, hvor en af bibliotekarernes kernekompetencer, referenceinterviewet, ikke kun handler om at afdække, hvilke bøger der er brug for, men udvides til at have øget fokus på, hvilken læring der er nødvendig eller ønsket. Her er tale om en behovsorientering, hvor bibliotekets rolle i borgernes læring udvides, og som ligger stærkt i tråd med den samfundsmæssige udvikling. Ved at facilitere og sikre de rette rammer – *rum* (i dette tilfælde uderum, graffiti væg, have mv.), *redskaber* (genbrugstræ, kasserede bøger, værktøj mv.) og *relationer* – kan biblioteket således *biblioteke*. Projektet er med dets dyrknings-filosofi et godt eksempel på, hvordan man kan gøre biblioteket til centrum for aktiviteter, medborgerskab og læring.

Greve Bibliotek. Foto: 8. B, Strandskolen, Karlslunde

CASE

(INTER)AKTIVE BØRN SOM PEER EDUCATORS

Greve Bibliotek og folkeskolen Strandskolen i Karlslunde indgik i 2014 et samarbejde med it-firmaet Euman og børnebogsforfatteren Jan Kjær om projektet (Inter)aktive børn som peer educators. Udgangspunktet for projektet var at arbejde med nye læringsformer, der har særligt fokus på den samfundsmæssige og teknologiske udvikling med behovet for tilpasning til skiftende fremtidige læringskrav.

Projektet var rettet særligt mod de børn, der ikke har den store interesse i læsning af skønlitteratur, men som har stor interesse i teknologi, faglitteratur og bevægelse. Med biblioteket som rum for læring, oplevelse, inspiration og møde skulle projektets elever gøres til peer educators, dvs. sidemands-undervisere.

I samarbejdet mellem bibliotek, folkeskole, forfatter og it-virksomhed udviklede 7.B fra Strandskolen i alt fem GPS-spil til mobiltelefoner.

Elevernes opgave var at omsætte en roman om Danmark under 2. verdenskrig til et læringsspil for andre børn. Fagene dansk og historie var sammen med den kreative og tekniske produktion af spil centrale elementer. I det tværfaglige arbejde kunne både folkeskolelærere, bibliotekarer, forfatter og virksomhedens it-undervisere sammen med eleverne skabe et mere autentisk læringsmiljø end det traditionelle læringsrum på en skole. Her kunne biblioteket bl.a. give eleverne et indblik i professionelle arbejdsmetoder til informationsøgning og informationsbearbejdning. Efter en længerevarende, spændende og også ganske udfordrende læringsproces kunne 7. B

præsentere sine fem spil for hele 6. årgang fra naboskolen. Eleverne spillede GPS-spillene om 2. verdenskrig, hvor man som spiller skal bevæge sig aktivt rundt på skolen og lede efter forskellige GPS-punkter, der samtidig er opgaveposter, hvor mobiltelefonen skal bruges interaktivt.

Lektor Carsten Jensen fra Danmarks Pædagogiske Universitet har fulgt og evalueret projektet og bl.a. konkluderet, at "projektet viser, at de nye muligheder, som skolereformen åbner for, kan bidrage til udvikling af skolen gennem samarbejde med det omgivende samfund [...] Folkebibliotekerne er med deres mangeårige erfaringer med børn en værdifuld partner, fordi bibliotekerne repræsenterer et andet syn på børn end skolens. Mødet mellem de forskellige perspektiver er motoren for forandringer."

1 ud af 2 biblioteker arbejder sammen med lokale foreninger eller højskoler. 3 ud af 4 arbejder sammen med den lokale folkeoplysning.

FORSKELLIGE BIBLIOTEKSPROFILER: BORGERSERVICE, KULTUR OG MEDBORGERSKAB

Biblioteksfunktionen er i mange kommuner kombineret med andre tilbud. Som det hyppigst forekommende kan nævnes biblioteker, der varetager borgerserviceopgaver og/eller fungerer som medborgerhuse og kulturhuse.

Bibliotekerne i 84 kommuner har borgerserviceopgaver. Samarbejde mellem kommunernes borgerservice og folkebibliotekerne er stærkt stigende, men graden af borgerserviceopgaver er forskellig.

Biblioteksbarometerets undersøgelse viser, at i 12 af landets kommuner er borgerservice og bibliotek samlet i én institution. I 21 kommuner varetager biblioteket borgerserviceopgaver som f.eks. udstedelse af pas og kørekort og oprettelse af og hjælp til at bruge NemID. Desuden giver de mulighed for brevafstemning. Herudover svarer bibliotekerne i 51 kommuner, at de har mindre vidtgående initiativer og samarbejder, f.eks. fælleskommunale it-løsninger eller undervisningsforløb i borger.dk og NemID.

Til Biblioteksbarometeret svarer 32 % af landets biblioteker i 2014, at de er en del af et kulturhus. I alt 53 % af landets biblioteker har lokalfællesskab med det lokalhistoriske arkiv i kommunen. Andre biblioteker har lokalfællesskaber med f.eks. museum eller idrætsfaciliteter, mens nogle lægger hus til funktioner som f.eks. værested for ældre, teaterskole eller restaurant.

En række af landets biblioteker har en eller flere filialer, der er integrerede med et pædagogisk læringscenter (28 %). I lidt mindre end hver anden kommune kan man møde en advokatvagt på biblioteket (43 %). Nybagte forældre kan også finde vej til sundhedsplejersken hos 16 % af bibliotekerne. Der tilbydes studievejledning på 10 % af landets biblioteker og andre former for vejledning på 25 % af bibliotekerne. I kategorien andre former for rådgivning findes forskellige former for tilbud, bl.a. økonomisk rådgivning, ansøgning om hjælpemidler, statsborgerskabsprøven samt demens-, diabetes- og konfliktrådgivning.

Foto: Bjarke Ørsted

DANSKERNES DIGITALE BIBLIOTEK

I det fælles kommunale og statslige samarbejde Danskernes Digitale Bibliotek (DDB) udvikles den digitale biblioteksdimension både ved en fælles digital infrastruktur, ved det fælles indkøbssamarbejde om bl.a. e-bøger og gennem udvikling af

digital formidling. DDB-samarbejdet understøtter, at hvert bibliotek kan tilpasse sin digitale profil efter lokale forhold og borgernes behov.

Læs mere om DDB på:

www.danskernesdigitalebibliotek.dk/

TO EKSEMPLER PÅ KULTURSTYRELSENS PARTNERSKABER MED FOKUS PÅ FOLKEBIBLIOTEKERNE

Hedemarken Bibliotek og Medborgercenter i Albertslund
Foto: Gitte Lotinga

BOLIGSOCIAL/KULTUREL INDSATS

Kulturstyrelsen samarbejder med BL – Danmarks Almene Boliger – om at styrke de lokale samarbejder mellem biblioteker og almene boligorganisationer. BL er interesse- og brancheorganisation for 650 almene boligorganisationer med tilsammen mere end 560.000 boliger.

Det overordnede mål med samarbejdet er at skabe fællesskab og trivsel i boligområderne og herigennem at støtte udsatte beboere til at få mulighed for at få uddannelse og beskæfti-

gelse. I fokus er både de officielt udsatte boligområder og andre boligområder med sociale udfordringer, ca. 165 i alt.

I første omgang har samarbejdet resulteret i en bevilling fra det daværende Ministerium for By, Bolig og Landdistrikter til et projekt med fokus på aktivt medborgerskab via familiekлубber, fædreklubber og nyhedslæseklubber.

Ti lokalområder er omfattet af bevillingen, og Statsbiblioteket står sammen med BL og Kulturstyrelsen for projektledelsen.

Samarbejdet understøttes af et boligsocialt/kulturelt netværk med deltagelse af en række boligsociale medarbejdere og medarbejdere fra relevante biblioteker. Netværket står bl.a. bag en årlig temadag med fokus på inspiration og videndeling.

Læs mere om projekt *Aktivt medborgerskab og boligsocialt/kulturelt netværk* på: kortlink.dk/kulturstyrelsen/h8cx

IT-LÆRING

Folkebibliotekerne tilbyder over hele landet it-læringsaktiviteter. Aktiviteterne spænder bl.a. over anvendelse af offentlig digital selvbetjening, kurser om generel it-anvendelse samt åbne it-cafeer med kyndig vejledning fra uddannede it-vejledere. Vejlederne er uddannet i en særlig it-pædagogisk metode, Herskinmetoden, der fokuserer på tryghed i formidlingen af, hvad it kan bruges til, og hvordan man gør.

Omdrejningspunktet for undervisningen er borgernes situation og behov, og derfor tages der udgangspunkt i historier fra brugernes hverdag.

Herskinmetoden bruges i det nationale netværk 'Lær mere', der blev lanceret i 2009 og drives af Digitaliseringsstyrelsen for at give alle borgere mulighed for at lære og bruge it. 'Lær mere' er et unikt netværk, der består af

en bred vifte af organisationer og tæller bl.a. Kulturstyrelsen – herunder centralbibliotekerne – Ældre Sagen, Telecentre-Danmark og Borgerservice Danmark. Folkebibliotekerne medvirker også i netværkets kampagneaktiviteter for særlige målgrupper.

Læs mere om it-metoden på: kortlink.dk/it-formidler/h8d5

05

BESTAND OG UDLÅN

Selv om benyttelsen af folkebibliotekerne ændres, er bibliotekernes kerneydelse stadig at formidle bøger – fysiske som elektroniske. Mange brugere kommer desuden for at anvende biblioteket på stedet uden at låne noget – eller kun lidt –

med hjem. Det afspejler sig både i det stigende antal aktive lånere og det stedse faldende udlåns-tal. Fra 2013 til 2014 var faldet på ca. 2,4 mio. enheder/bind.

NØGLETAL FOR 2014

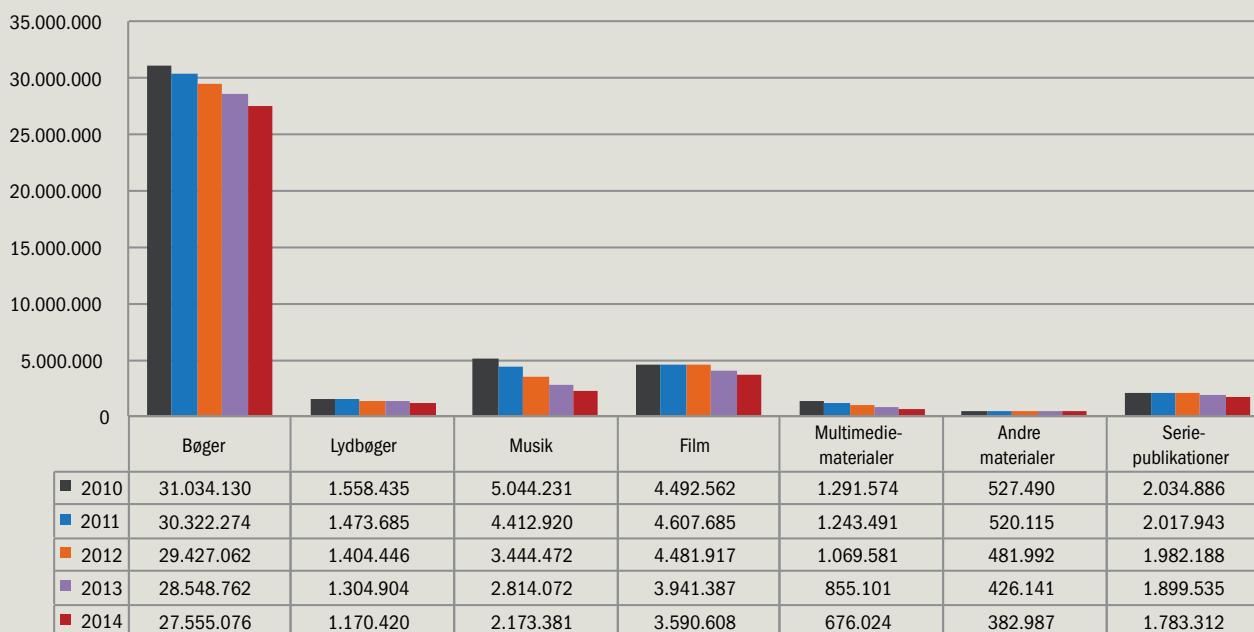
Bestand af fysiske materialer	19,7 mio.
Fysiske udlån	37,3 mio.
- heraf udlån af bøger	27,6 mio.
Adgang til elektroniske ressourcer	3,9 mio.
Download af elektroniske ressourcer	8,6 mio.

Udlån af bøger, såvel fysiske som e-bøger, er stadig bibliotekernes primære opgave.

Bøger udgør i 2014 den største del af det samlede udlån såvel af de fysiske materialer som af de elektroniske udlån. Set over en femårig periode 2010-

2014 er udlån af fysiske bøger faldet med 11,2 %, mens stadig flere borgere tager e-bøger til sig. Selv om udlånet af fysiske bøger falder, udgjorde bøger 72 % af alle udlån i 2013 – og andelen af bøger stiger i 2014 til 73,8 % (27,6 mio.) af alle udlån.

Figur 8: Folkebibliotekernes udlån fordelt på materialetyper

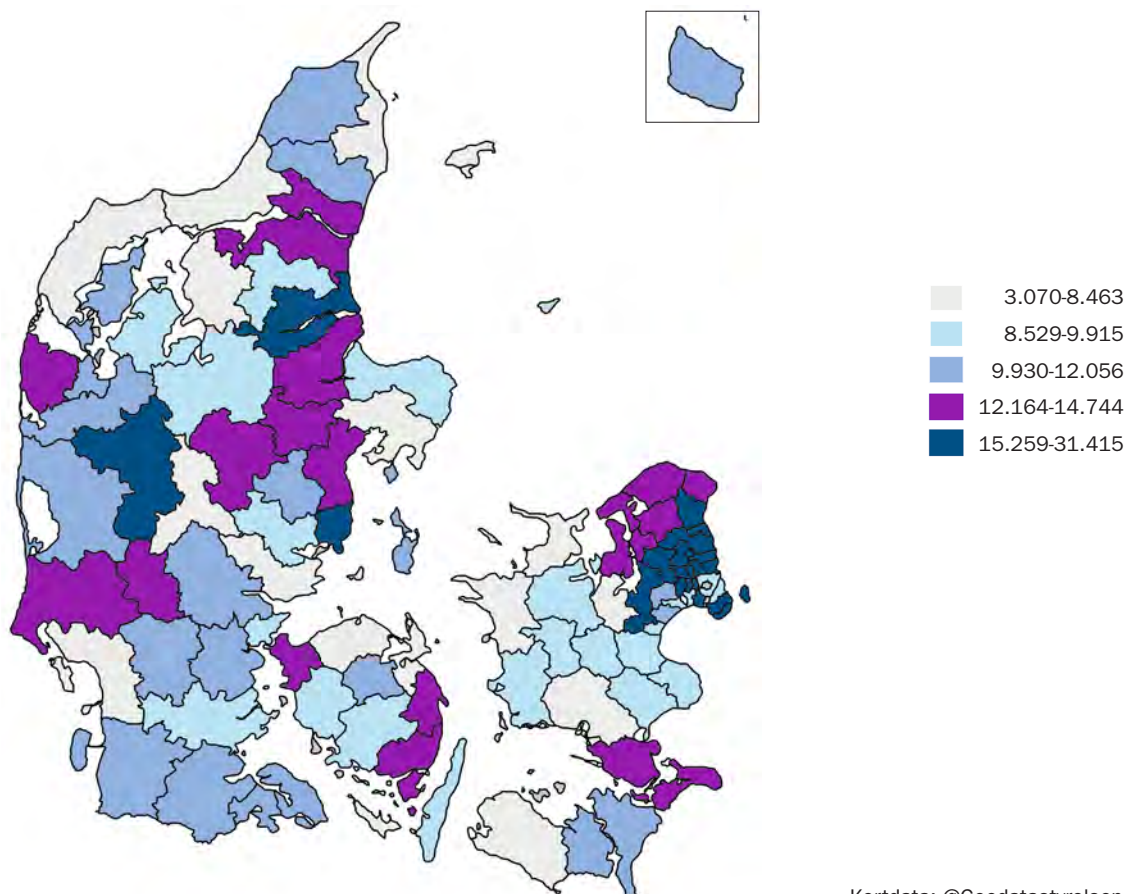
Det samlede udlån af fysiske materialer mellem 2010 og 2014 viser et fald på 6 % pr. år, se figur 8. Det største fald ses i udlånet af musik (primært CD'er), som i 2014 var på ca. 2 mio., et fald på 23 % i forhold til 2013 og et fald på 57 % i forhold til 2010.

Bibliotekernes udlån af digital musik var i 2014 på 3,7 mio. download, hvilket i forhold til 2013 var et fald på 31 %. Bibliotekernes udlån af musik synes dermed at blive overtaget af streamingtje-

nesterne på det digitale kommercielle marked. Det samme gør sig gældende for materialekategorien multimedier (primært computerspil mv.). Her kan således registreres et fald på 21 % fra 2013 til 2014.

I visualiseret form gengives på nedenstående landkort, hvordan antal udlån af alle fysiske materialer pr. 1000 indbyggere i 2014 fordeler sig på de enkelte kommuner.

Figur 9: Landkort over fysiske udlån pr. 1000 indbyggere

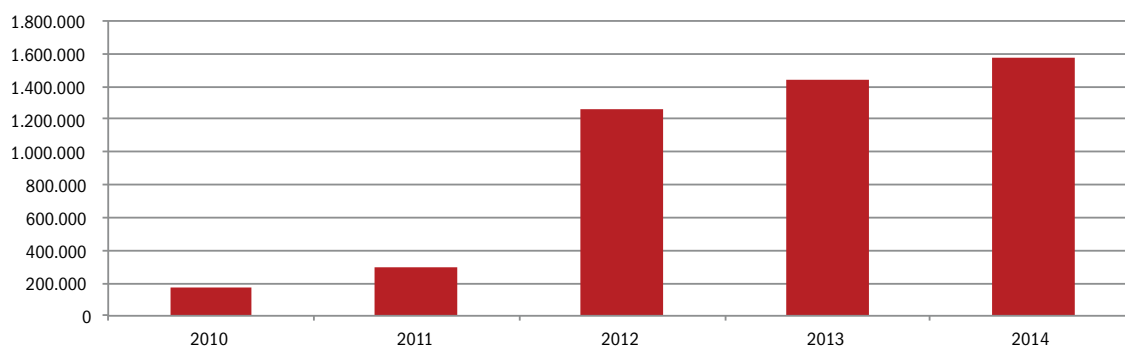
Ifølge figur 10 er download af e-bøger i perioden 2010-2014 steget med 1,4 mio. download til et samlet udlån på 1,6 mio. Som det fremgår af figur 10 var tallet for 2010 i alt 176.397 download. Fra 2013 til 2014 var stigningen i download af e-bøger 9,6 %. Set under ét er det samlede udlån af fysiske bøger og download af e-bøger 2011-2014 dog faldet med 6 %.

Udlån af e-bøger er en relativ ny service, der for alvor blev taget i anvendelse i 2011 med lanceringen af eReolen. I 2013 tilbød eReolen adgang til 3.491 titler fra de deltagende forlag. Med udgan-

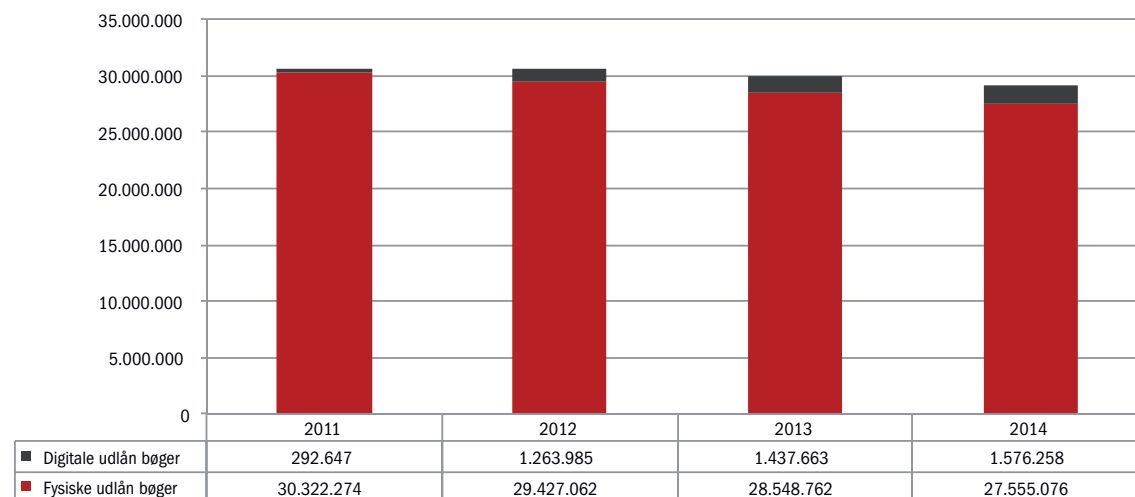
gen af 2014 var antallet af titler udvidet til 7.108, hvilket er en stigning på over 50 % på trods af manglende aftale om udlån fra de største forlag. Samlet set udgør e-bøgerne dog i 2014 fortsat en mindre del af bibliotekernes udlån af bøger (5,7 %), men stigningen i besøg og brug over de sidste tre år vidner om, at de elektroniske udlån tager fart nu, se figur 11.

Fra 2015 forventes yderligere en stærk stigning i brugen af e-bøger, idet eReolen i begyndelsen af 2015 indgik nye aftaler med de store forlag.

Figur 10: Folkebibliotekernes download af e-bøger

Figur 11: Folkebibliotekernes udlån af fysiske bøger sammenlignet med e-bøger

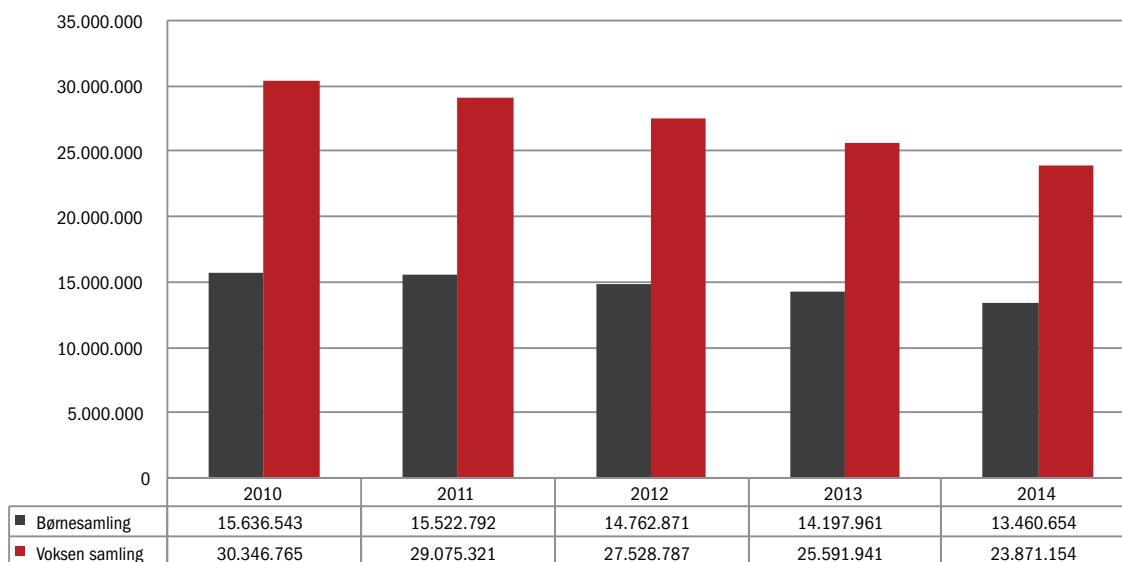
UDLÅN FORDELT PÅ BØRNE- OG VOKSENMATERIALER

Der er gennem flere år gjort en stor indsats på folkebibliotekerne for at fastholde børn og unge som biblioteksbrugere, blandt andet via flere læsekampagner.

Figur 12 viser udviklingen i udlån af materialer, der er indkøbt til henholdsvis børn og voksne. Over

en 5-årig periode, 2010-2014, ses en faldende tendens både for udlånet til børn og voksne, uden at der er tale om væsentlige forskydninger. Dog falder udlånet af voksenmaterialer mere end børnematerialer, som over den 5-årige periode gik ned med 5,2 %, mens udlånet af voksenmaterialer faldt med 6,7 %.

Figur 12: Udlån fordelt på børne- og voksenmaterialer

AKTIVE LÅNERE

Sammenholder man stigningen fra 2013 til 2014 i antallet af aktive låner på 3 % med nedgangen i udlån af fysiske materialer, må man konstatere, at de to størrelser forholder sig omvendt proportionalt til hinanden. Forklaringen kan være, at den

enkelte låner tager færre fysiske enheder – bøger og film f.eks. – med hjem fra biblioteket, men i stedet kommer for at gøre brug af bibliotekets mange nye services.

BESTAND AF FYSISKE MATERIALER

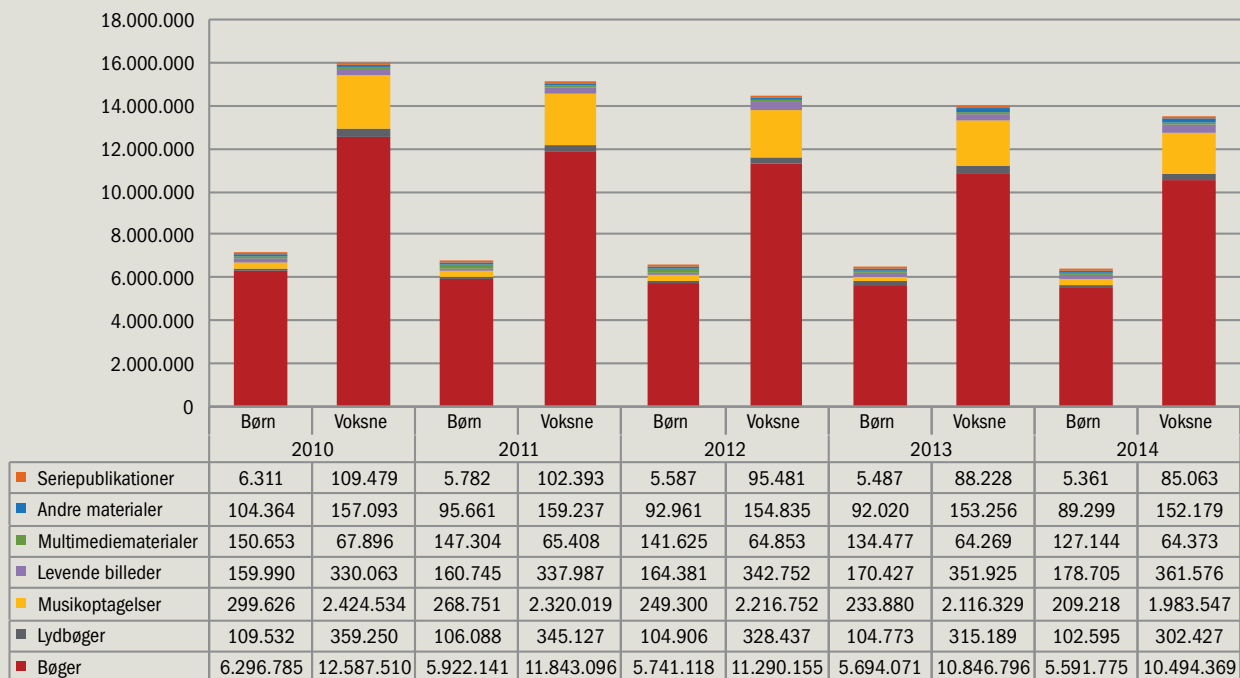
Bibliotekernes samlede materialebestand er faldet i den femårige periode 2010-2014 med 3,4 mio. eksemplarer, hvilket i procent udgør 14,7, se figur 13. Fra 2013 til 2014 faldt materialebestanden med 3 %, et fald på 0,6 mio. eksemplarer.

Tallene viser nedgang i materialer for voksne på 16 %, mens børnesamlingen er gået ned med 11 %. Faldet i bestanden kan afspejle en hårdere kurs i bibliotekernes redigering af deres materialesamlinger, men flere års besparelser på materialeud-

gifterne kan også spille ind på faldet i materialebestanden.

Den samlede bestand af fysiske musikoptagelser (cd og dvd) er faldet med 6,6 % fra 2013 til 2014. Over en femårig periode udgør faldet 19,5 %. Det hænger tæt sammen med faldet i udlånstillene for musikoptagelser – formentlig med den begrundelse, at flere og flere musikoptagelser kan findes online, både via bibliotekernes BibZoom og de kommercielle streamingstjenester.

Figur 13: Folkebibliotekernes bestand fordelt på børne- og voksenmaterialer

INTERURBANLÅN

Interurbanlån er lån mellem biblioteker på tværs af kommunegrænser. Det interurbane lån er højt i Danmark i forhold til andre lande, først og fremmest pga. det udstrakte samarbejde i det danske biblioteksvæsen. Det kommer bl.a. fysisk til udtryk i bibliotekernes fælles kørselsordning, som transporterer materialer rundt mellem bibliotekerne.

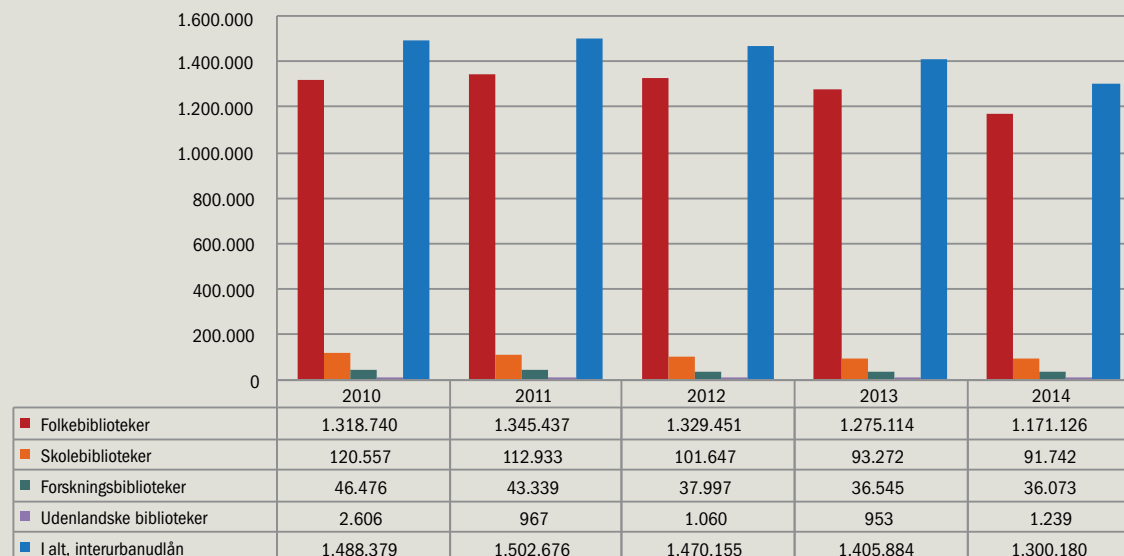
Bibliotek.dk, den fælles database over bibliotekernes samlede bogbestand, spiller også en afgørende rolle, idet tjenesten giver brugerne indsigt i, hvilke materialer der findes. Samtidig er det let for brugerne at bestille materialer via bibliotek.dk. De automatiserede procedurer i bibliotek.dk sikrer, at

meget af det manuelle arbejde formindskes i forbindelse med de interurbane lån.

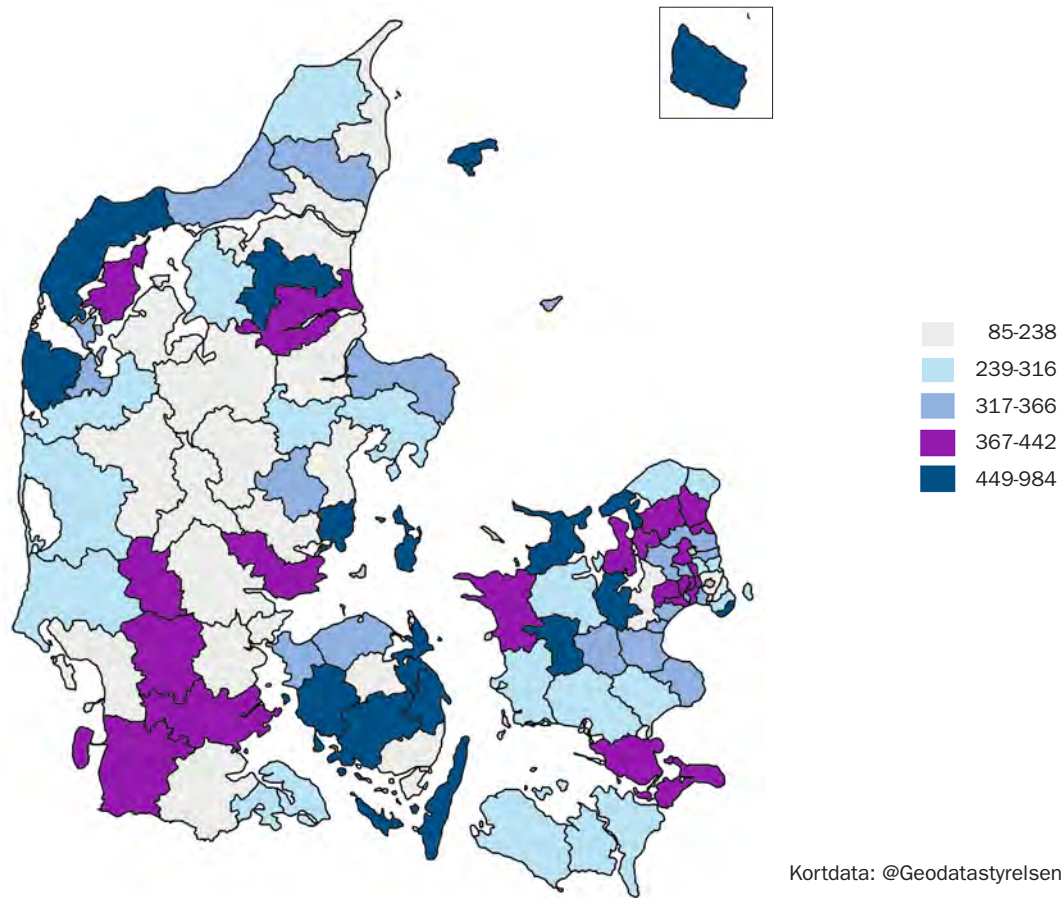
Figur 14 viser tallene for det interurbane udlån 2010-2014. Indtil 2011 steg det interurbane udlån, men i 2012 faldt det for første gang i mange år til 1.470.155 enheder sammenlignet med 1.502.676 enheder i 2011, og det fald er fortsat i 2014. Fra 2010 til 2014 er det interurbane udlån faldet med 147.614 enheder, et fald på 11,2 % over femårsperioden.

Kortet side 28 viser de enkelte kommuners interurbane indlån pr. 1000 indbyggere i 2014.

Figur 14: Interurbane udlån

Figur 15: Landkort over interurbane indlån pr. 1000 indbyggere

UAFHENTEDE RESERVERINGER

Med mellemrum diskuteres både i biblioteksfaglige fora og i medierne, hvor stort omfanget er af reserverede, men uafhentede bøger og andre materialer. Både bibliotekernes personale, de lokale politikere og borgerne har en interesse i, at ressourcerne anvendes bedst muligt og ønsker at undgå spildte kræfter.

Kulturstyrelsen har i Biblioteksbarometeret for 2011 og 2014 spurgt bibliotekerne om, hvor stor en

procentdel af reserveringerne, der ikke bliver afhentet.

I 2011 meldte 14 biblioteker tilbage. Tallet lå på gennemsnitlig 12 %. I 2014 har 32 biblioteker opgjort tallet. Et flertal på 16 angiver, at det ligger mellem 10 og 15 %, mens 8 biblioteker rapporterer, at det drejer sig om 16-25 %. For 6 af bibliotekerne udgør de uafhentede materialer kun mellem 5,5 og 10 %. Det er på den baggrund ikke entydigt, om tallet er faldende eller stigende.

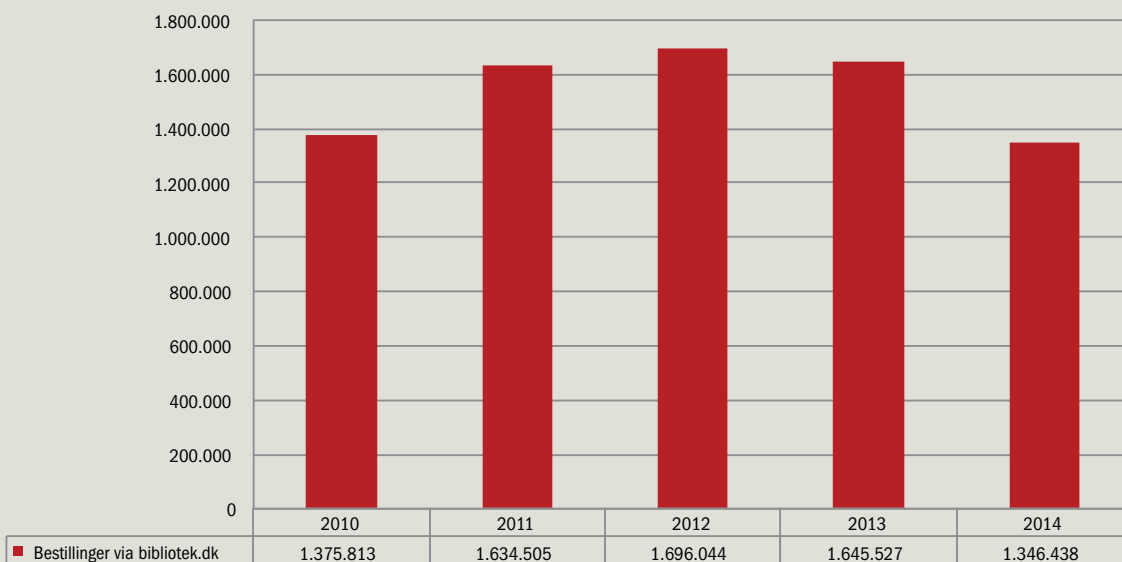
BIBLIOTEK.DK

Figur 16 viser udviklingen i borgernes bestillinger til folkebibliotekerne via bibliotek.dk. Der har været vækst alle år indtil 2013, hvor der blev registreret et lille fald i antallet af bestillinger. Denne tendens er fortsat i 2014. Fra 2013 til 2014 er an-

tallet af bestillinger således gået ned med 299.089 enheder, et fald på 18,2 %.

Den samme faldende tendens, som fremgår af tallene for det interurbane udlån, afspejles således i antallet af bestillinger via bibliotek.dk.

Figur 16: Bestillinger via bibliotek.dk

BRUG AF ELEKTRONISKE RESSOURCER

Bibliotekernes bestand af elektroniske materialer, f.eks. e-bøger, musik og film på nettet, er forøget med 2,7 mio. titler siden 2010. Det samlede antal enheder, som folkebibliotekerne har adgang til, er nu 3.9 mio.

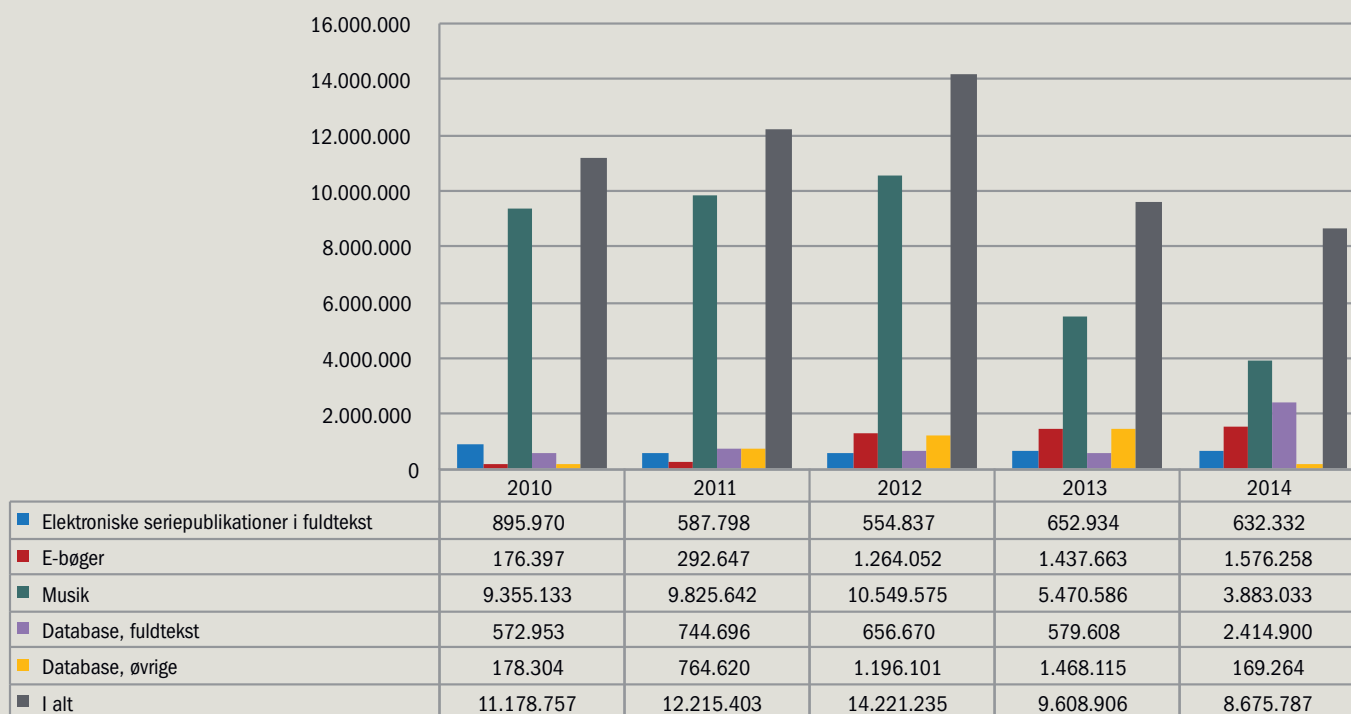
En opgørelse over bibliotekernes samlede brug af elektroniske ressourcer viser store udsving over perioden, men er fra 2013-2014 faldet 9,7 %. En stor del af årsagen hertil er, at kategorien musik, hvori download registreres fra tjenesterne Bib-

Zoom, Filmstriben og Netlydbog, er faldet med 1,5 mio. Reduktionen skyldes bl.a. opsigelse af abonnementer i net tjenesten BibZoom.

Derudover har der været et generelt fald i brugen af BibZoom på de enkelte biblioteker samt variation i opgørelsen af tjenestens tal til Danmarks Statistik.⁵

Download fra Netlydbog er derimod steget 30,3 % fra 2013-2014 til 711.326, mens Filmstriben udviser en beskedent vækst på 2,3 % til 621.076.

Figur 17: Brug af elektroniske ressourcer

Aabenraa Bibliotek. Foto: Poul Frey Skøtt

ÅBNE BIBLIOTEKER

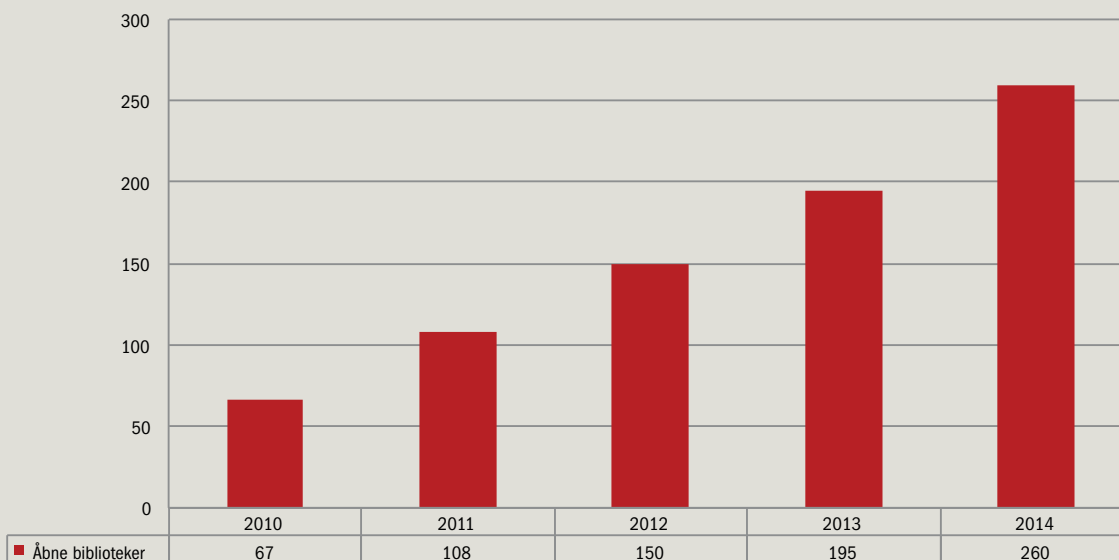
Antallet af åbne folkebiblioteker, dvs. biblioteker, hvor brugerne selv kan låse sig ind med deres sundhedskort uden for betjeningstiden, f.eks. om aftenen og i weekenden, er vokset hastigt siden 2010.

Det første åbne bibliotek så dagens lys i Gjern i Silkeborg Kommune i 2004, men det er først fra 2010, hvor der var 76 åbne biblioteker, at væksten i

antal for alvor har taget fart. Ved udgangen af 2014 var der 260 åbne biblioteker, se figur 19. Dermed har 86 af landets 97 biblioteksvæsener i 2014 åbne biblioteker.

Læs mere om åbne biblioteker og se Danmarks-kort med angivelsen af åbne biblioteker på Kulturstyrelsens hjemmeside: kortlink.dk/h8cv

Figur 19: Antal af åbne biblioteker

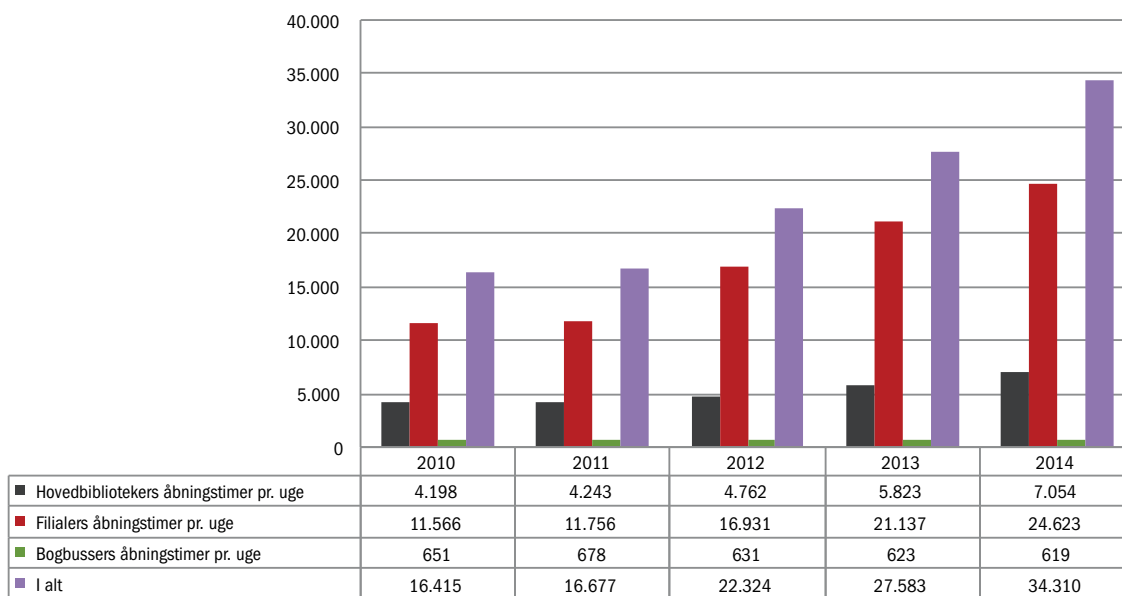

ÅBNINGSTIMER

Folkebibliotekernes samlede åbningstid var i 2014 på 34.310 ugentlige timer mod 16.415 i 2010. Tallet er steget hvert af årene siden 2010, og der er altså sket mere end en fordobling siden. Stigningen skyldes især etableringen af de mange åbne

biblioteker. I 2014 udgjorde den selvbetjente åbningstid således 61 % af den samlede åbningstid. Det er vurderingen, at den betjente åbningstid ikke er faldet over de seneste år, men der foreligger ikke tal for det.

Figur 20: Åbningstimer pr. uge på folkebibliotekerne

NYE FYSISKE RAMMER

Der er i disse år høj aktivitet inden for nybyggeri og ombygninger på biblioteksområdet. Ni folkebiblioteker har til Biblioteksbarometret oplyst, at de i 2014 har bygget nyt bibliotek (hovedbibliotek eller filial). Derudover har 17 biblioteker oplyst, at der i 2014 er foretaget ombygning af et eksisterende bibliotek, mens 47 – altså i næsten halvdelen af alle kommuner – har foretaget nyindretning af et eksisterende bibliotek.

Spørgsmålene om nybyggeri, ændring og nyindretning indgik også i Biblioteksbarometret i 2013, hvor svarene ligeledes viste en høj aktivitet. Og den høje byggeaktivitet ser ud til at fortsætte også de kommende år: I Biblioteksbarometret 2014 har vi spurgt til bibliotekernes *planer* for at bygge nyt, bygge om og nyindrette. Her viser svarene, at der i 13 kommuner er aktuelle planer om at bygge nyt bibliotek (hovedbibliotek eller filial), mens der i 24 kommuner er aktuelle planer om at flytte et bibliotek til en anden lokalitet.

Derudover er der i 10 kommuner aktuelle planer om at bygge til et eksisterende bibliotek, i 17 bib-

lioteker er der planer om ombygning af et eksisterende bibliotek, og i 41 biblioteker er der aktuelle planer om nyindretning af et eksisterende bibliotek.

De mange fysiske ændringer i bibliotekernes rammer afspejler formentlig de ændringer, der i disse år sker på biblioteksområdet. Mange biblioteker får flere funktioner i huset eller ønsker mere plads til arrangementer og aktiviteter og til, at brugerne kan læse, studere eller blot hænge ud og lade sig inspirere. Desuden skaber den øgede digitalisering et behov for ændringer. Alle kommuner bruger nu selvbetjeningsautomater til udlån og aflevering, og større kommuner anvender sorteringsanlæg til de afleverede materialer. Antallet af medarbejdere til manuelle opgaver er derfor faldende.

Det stigende antal åbne biblioteker kan ligeledes være en medvirkende årsag til den høje aktivitet inden for lokalemæssige ændringer og nyindretninger, idet overgangen til et selvbetjent bibliotek kan kræve indretningsmæssige ændringer.

MODELPROGRAM FOR FOLKEBIBLIOTEKER – INSPIRATION TIL UDVIKLING AF BIBLIOTEKET

Modelprogram for folkebiblioteker er Kulturstyrelsens seneste store satsning i forbindelse med udvikling af bibliotekernes fysiske rum.

Programmet er etableret i samarbejde med Realdania, og det giver bud på, hvordan bibliotekets fysiske rammer kan udvikles, så de bedst muligt understøtter bibliotekernes nye roller, herunder hvordan biblioteket kan bidrage til byudvikling. Programmet er et webbaseret inspirationskatalog, der præsenterer en række designmæssige udfordringer og forslag til løsninger på samspillet mellem rum og funktion med henblik på at give inspiration til nye byggerier og nyindretning af eksisterende biblioteker.

Modelprogrammet, der blev lanceret i efteråret 2013, udvikles fortsat af Kulturstyrelsen og er meget internationalt orienteret. Som del af programmet er stiftet en international pris, Public Library of the Year Award, der har fået stor in-

Foto: Kista Bibliotek

ternational opmærksomhed. Prisen gik i 2015 til Kista Bibliotek i Stockholm.

Læs mere på Modelprogram for folkebibliotekers eget site:

<http://modelprogrammer.kulturstyrelsen.dk>

07

RESSOURCER

Folkebibliotekernes ressourcer kan aflæses i bruttodriftsregnskabet og nettodriftsregnskabet. Tallene vises her både i løbende priser og i faste

2010-priser, og fokus er især på udgifter til materialer og personale. Desuden indgår bibliotekernes indtægter i det samlede ressourcebillede.

NØGLETAL FOR 2014

■ Bruttodriftsregnskab	2.771 mio. kr.
■ Materialeudgifter	353 mio. kr.
■ Personaleudgifter	1.687 mio. kr.

Bruttoregnskab

Bruttodriftsregnskabet er et udtryk for bibliotekernes samlede udgiftsniveau uanset finansieringskilde. Figur 21 viser udviklingen i folkebibliotekernes bruttodriftsregnskaber.

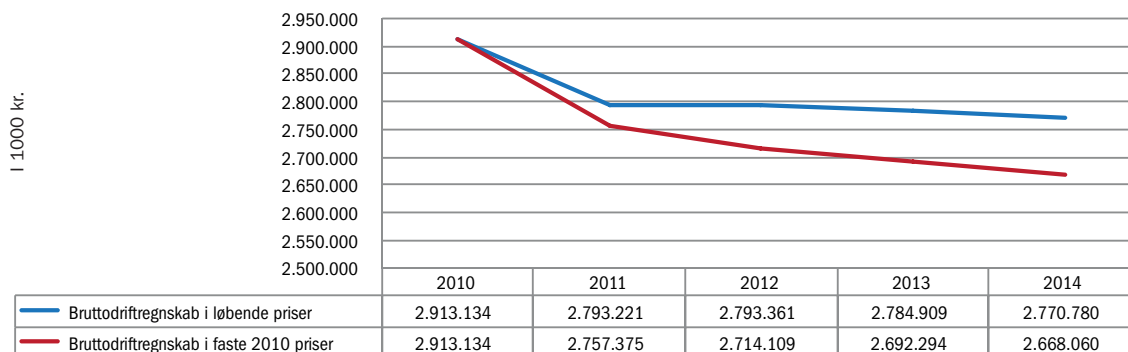
Over de seneste fem år, fra 2010 til 2014, er udgifterne faldet. Faldet udgør i faste priser 245 mio. kr. (8,4 %) (142 mio. kr. (4,8 %) i løbende priser). Det seneste år, fra 2013 til 2014, er udgifterne faldet 0,9 % i faste priser (i løbende priser 0,5 % til 2,8 mia. kr.).

Nettoregnskab

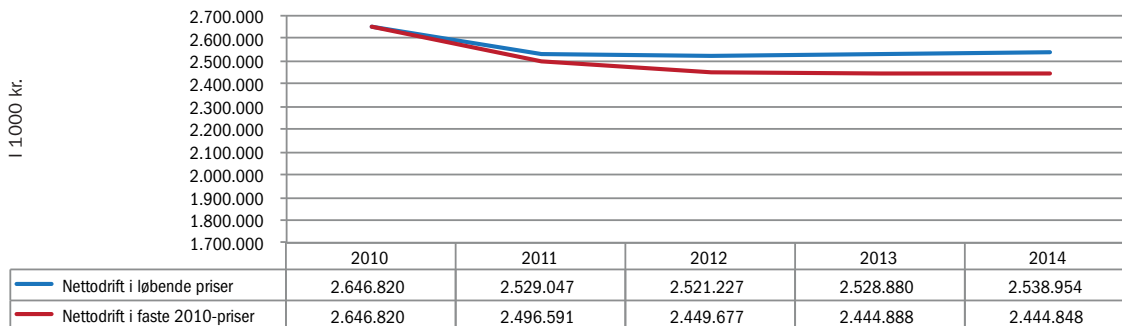
Nettodriftsudgifterne er et udtryk for de skattefinansierede udgifter. Af figur 22 fremgår, at der

kan registreres et fald i bibliotekernes nettodriftsudgifter over den seneste 5-årige periode fra 2010 til 2014. I faste priser udgør faldet 200 mio. kr., svarende til 7,6 % (107 mio. kr. eller 4 % i løbende priser). Det største fald i perioden skete fra 2010 til 2011, hvor bibliotekernes nettodriftsudgifter i faste priser faldt med 150 mio. kr. (5,7 %) (118 mio. kr. i løbende priser (4 %)). Herefter ser bibliotekernes nettodriftsudgifter ud til at have stabiliseret sig. Således steg nettodriftsudgifterne fra 2013 til 2014 i løbende priser med 10 mio. kr., en stigning på 0,4 %, hvilket i faste priser svarer til et uændret beløb. Kommunerne anvender dog ikke nødvendigvis de samme opgørelsesprincipper, og tallene må derfor tages med forbehold.

Figur 21: Folkebibliotekernes bruttodriftsregnskaber

Figur 22: Folkebibliotekernes nettodrftsregnskaber

MATERIALEUDGIFTER

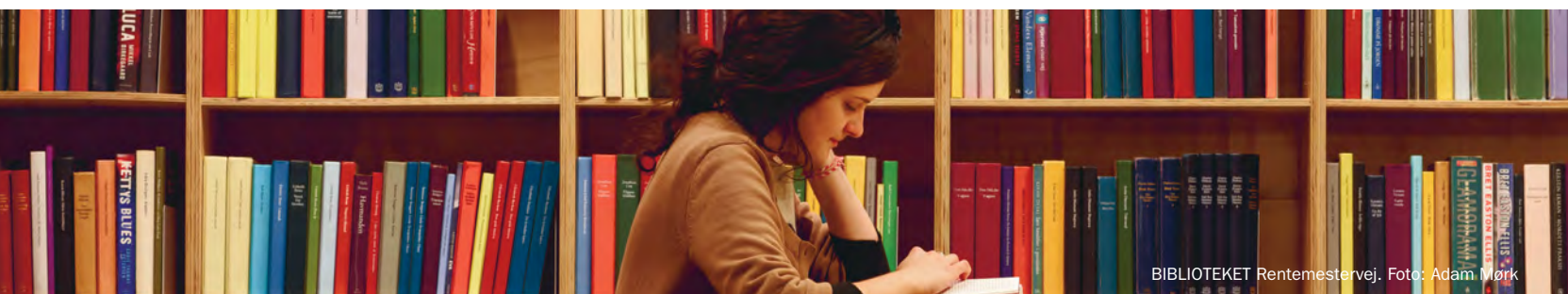
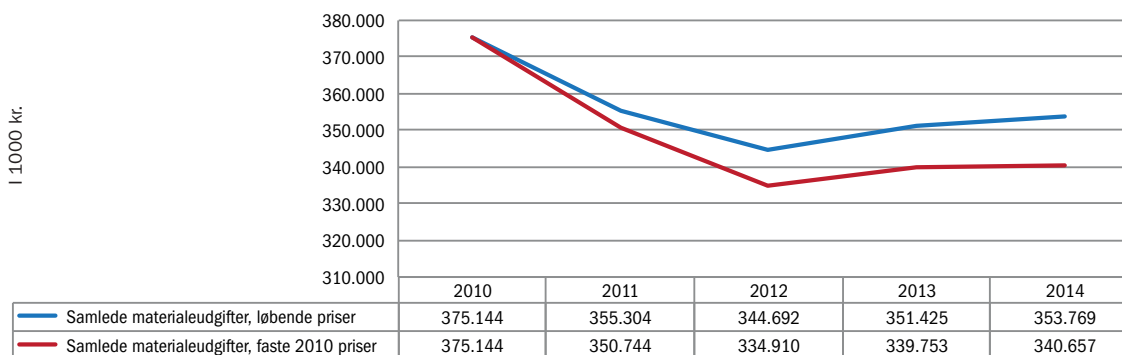
Folkebibliotekernes udgifter til materialer er ligeledes beregnet både i løbende og i faste priser. Udviklingen er fordelt på udgifter til bøger og serierepublikationer som den ene kategori. Den anden kategori er benævnt andre materialer og vedrører alle de øvrige materialeformater, bl.a. musik, lydbøger, billedkunst mv.

Figur 23 viser, at over en 5-årig periode fra 2010 til 2014 er der sket et fald i materialeudgifter. Der

blev i 2010 i faste priser brugt 375 mio. kr. mod 341 mio. kr. i 2014, et fald på 9,2 % (i løbende priser faldt beløbet i 2014 til 354 mio. kr., et fald på 5,7 %).

Fra 2012 til 2013 udviser tallene dog en svag stigning, og i 2014 ser materialeudgifterne ud til at have stabiliseret sig med en lille stigning på 1,7 % i faste priser i forhold til 2012 (2,6 % i løbende priser).

Figur 23: Folkebibliotekernes samlede materialeudgifter 2010-2014

STABILT BOGINDKØB

Et interessant aspekt vedrørende materialeudgifterne er en ændring i fordelingen af udgifter til de forskellige former for materialer. Det ses således af figur 24, at der i 2014 blev brugt en forholdsvis større del af materialebudgettet til bøger og seriepublikationer (bl.a. tidsskrifter) end i 2010.

Til indkøb af bøger og seriepublikationer blev der i 2010 anvendt 224 mio. kr., mens der i 2014 i faste priser blev anvendt 221 mio. kr., et fald på 1,5 % (229 mio. kr. i 2014 i løbende priser, en stigning på 2,3 %).

Materialeudgifter for andre materialer

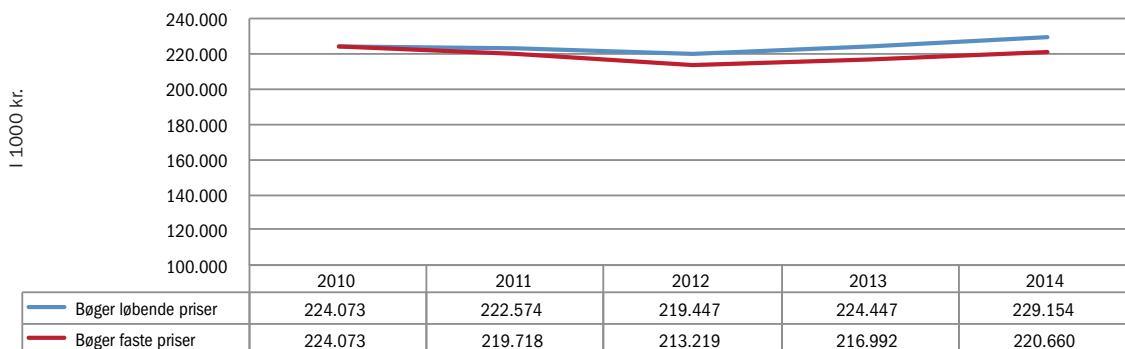
Af figur 25 fremgår, at der til indkøb af andre materialer i 2010 blev anvendt 151 mio. kr., mens der i 2014 i faste priser blev anvendt 120 mio. kr., et

markant fald på 21 % (125 mio. kr. i 2014 løbende priser, et fald på 17 %).

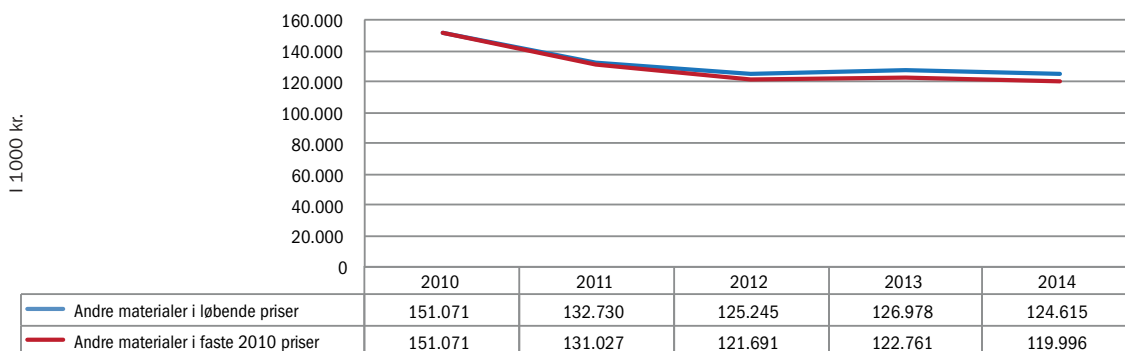
I 2010 gik ca. 60 % af materialebudgettet således til bøger og seriepublikationer, mens andelen her til i 2014 var vokset til ca. 65 %, og indkøbet af nye fysiske bøger har de sidste tre år ligget stabilt på omkring 1 mio. eksemplarer.

To tendenser spiller således sammen. Den ene er et forholdsvist stort samlet fald i materialeudgifterne fra 2010 til 2014. Den anden er, at der i perioden er sket en omfordeling af materialeudgifterne fra andre materialer til bøger, således at bogindkøbet er forholdsvis stabilt gennem de seneste år. Figur 26 giver en oversigt over de enkelte kommuners udgifter til materialer pr. 1000 indbyggere i 2014.

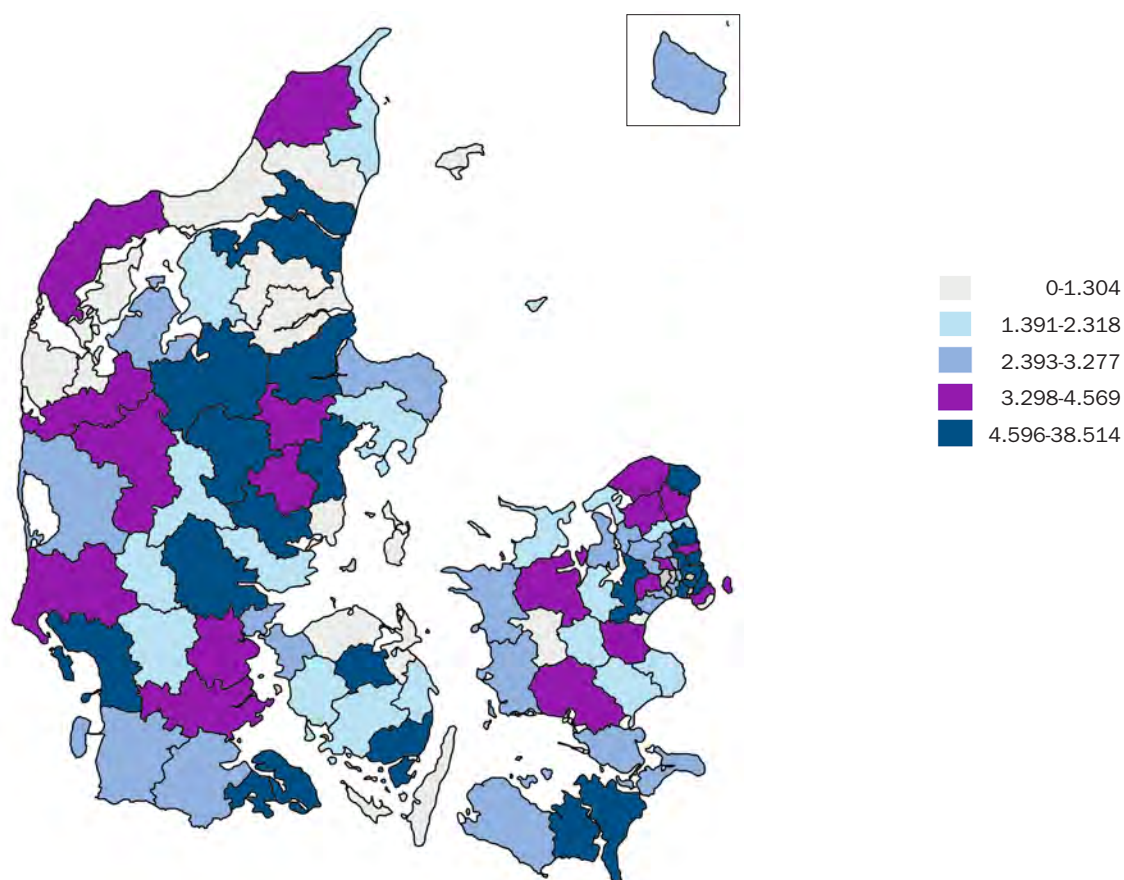
Figur 24: Materialeudgifter for bøger

Figur 25: Materialeudgifter for andre materialer

Figur 26: Landkort over udgifter til materialer i 1000 kr.

Kortdata: @Geodatastyrelsen

ELEKTRONISKE RESSOURCER

Fordelingen mellem indkøb af fysiske materialer og elektroniske ressourcer fremgår ikke af tallene fra Danmarks Statistik. Via Biblioteksbarometeret er det forsøgt at skabe et billede af, hvordan fordelingen ser ud.

Af svarene til Biblioteksbarometeret fremgår, at bibliotekerne gennemsnitlig bruger 17 % af bibliotekernes materialebudget til indkøb af elektroniske ressourcer, hvilket dog dækker over en stor spredning mellem de enkelte kommuner, fra 8 % i én kommune til 37 % i en anden.

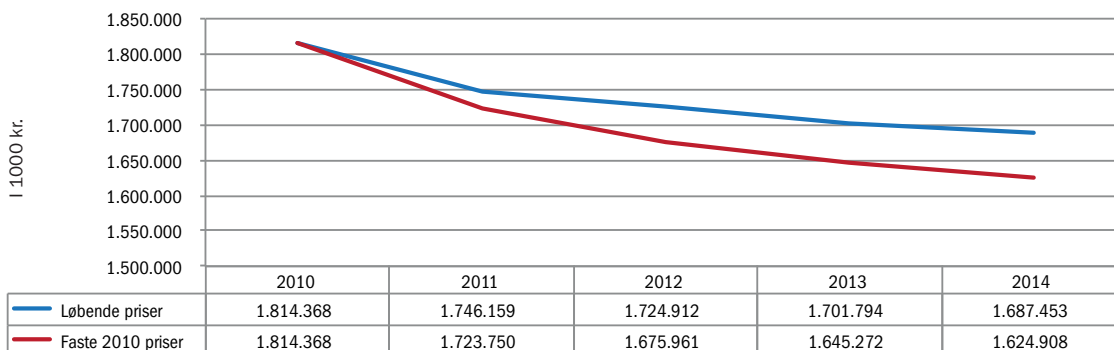
Gennemsnitligt udgør netlydbøger med 25,3 % den største del af det elektroniske materialeindkøb, stærkt efterfulgt af elektroniske tidsskrifter med 24,1 % og e-bøger med 22,8 %. Musikindkøb udgør således den mindste del på 6,8 %. Igen skal det understreges, at der er store forskelle mellem de enkelte kommuners materialeudgifter til elektroniske ressourcer.

PERSONALEUDGIFTER

Figur 27 viser udviklingen i bibliotekernes lønudgifter fra 2010 til 2014. Tallene viser også her en faldende tendens. 2010 udgjorde lønudgifterne 1,8 mia. kr., mens de i 2014 i faste priser var faldet

med 189 mio. kr. til 1,6 mia. kr. – et fald på 10 %. Fra 2013 til 2014 udgør faldet 20 mio. kr. (1,2 %) i faste priser (14 mio. kr. i løbende priser (0,8 %)).

Figur 27: Folkebibliotekernes lønudgifter

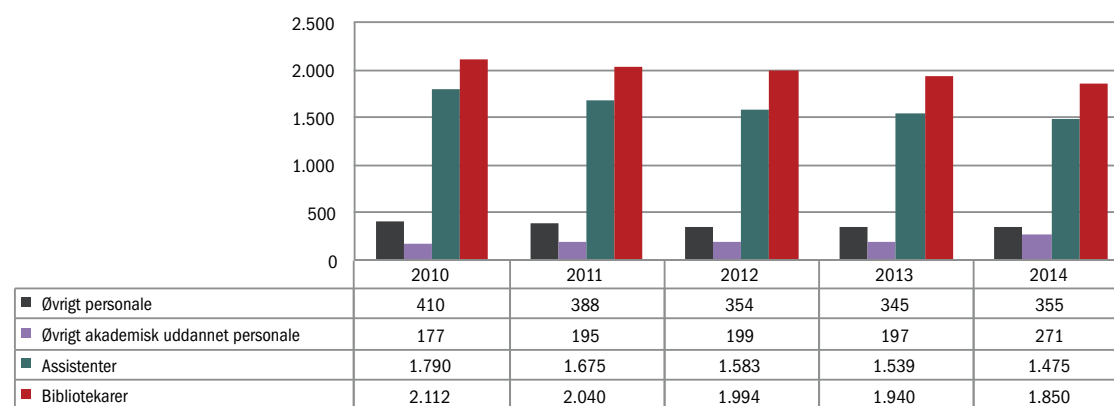

FOLKEBIBLIOTEKERNES PERSONALE

Folkebibliotekernes personale i perioden 2010 til 2014 fremgår af figur 28. I løbet af perioden 2010-2014 er der sket en reduktion i antallet af ansatte,

men der er også sket en ganske stor forskydning i sammensætningen af personalet med hensyn til uddannelsesmæssig baggrund.

Figur 28: Folkebibliotekernes personale

I 2010 var der ansat i alt 4.489 årsværk i folkebibliotekerne. Det tal er i 2014 faldet med 11,9 % til 3.952. Der er dog forskelle i udviklingsmønstret for de enkelte personalekategorier, jvnf. figur 29.

af ansatte på bibliotekerne. Antallet af ansatte bibliotekarere og øvrigt akademisk personale (især kandidater fra IVA – Det Informationsvidenskabelige Akademi) skal ses i sammenhæng.

Bibliotekarere

Antallet af bibliotekarere udviser en stadig faldende tendens. I 2010 var der ansat 2.112 bibliotekarere og i 2014 1.850, et fald over 5 år på 262 årsværk, svarende til 12 %. Gruppen af bibliotekarere udgør dog stadig 47 % og er den største gruppe

Øvrigt akademisk personale

I alt 177 ansatte var i 2010 grupperet som øvrigt akademisk personale. Denne kategori kom med i statistikken i 2007, fordi folkebibliotekerne i stigende grad ansætter kandidater fra enten IVA på Københavns Universitet eller fra andre højere læ-

reanstalter. Gruppen er vokset med 94 årsværk til 271 i 2014, hvilket markerer en stigning på 53 % på blot 5 år, og fra 2013 til 2014 en ret eksplosiv stigning på 74 årsværk, hvilket udgør en stigning på ét år på 37 %, så de i 2014 udgør 6,9 % af personalet.

Assistenter

I 2010 udgjorde gruppen af assistenter 1.790 ansatte, svarende til 40 % af personalet. Siden da er antallet af assistenter faldet til 1.475 stillinger i 2014, hvilket i forhold til 2010 er en reduktion på 17,5 %. Andelen af assistenter fortsætter den faldende tendens. Fra 2013 til 2014 er der blevet 64 færre assistentstillinger, et fald på 4 %. Assistenten udgør i 2014 i alt 37 % af de ansatte i folkebibliotekerne.

Øvrigt personale

Kategorien øvrigt personale, f.eks. betjente og rengøringspersonale, er faldet fra 410 til 355 i den 5-årige periode 2010-2014, hvilket er en reduktion på næsten 13,5 %. Der kan dog konstateres en lille stigning fra 2013 til 2014 på 3 %.

Frivillige

Figur 29 viser udviklingen i den nye kategori af arbejdskraft på folkebibliotekerne, de frivillige. Oplysningerne er først indsamlet fra 2011 og er opdelt i to målinger. Den ene viser antallet af frivillige på bibliotekerne, altså personer og ikke årsværk. Den anden måling viser antallet af timer pr. uge, som de frivillige lægger på bibliotekerne.

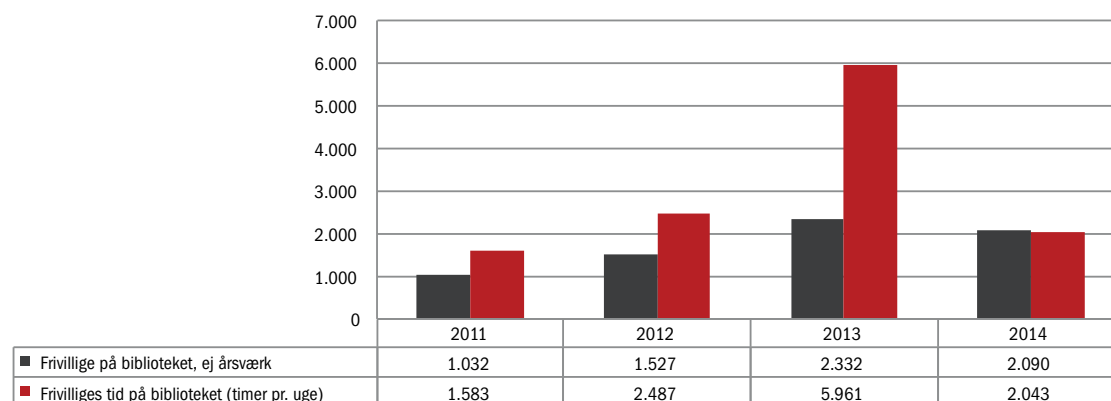
Antallet af frivillige er steget med 1.058 personer, svarende til 102 % fra 2011 til 2014. Det helt store spring skete mellem 2012 og 2013, hvor timetallet

eksploderede fra 2.487 til 5.961 timer om ugen (svarende til en stigning i antal årsværk fra 68 til 161). De frivillige udgjorde i 2013 således 3,6 % af det samlede personale på bibliotekerne. Denne tendens har nu ændret sig. I 2014 er antallet af frivillige faldet med 10 % til 2.090, og antallet af timer er faldet med 65 % til 2.043 timer om ugen. Ifølge Biblioteksbarometeret fra de sidste tre år kan der dog registreres en stigning i antallet af biblioteker, der har frivillige tilknyttet. 59 biblioteker i 2012 stigende til 74 biblioteker i 2014 har tilkendegivet, at de beskæftiger frivillige på biblioteket

Samlet er den mest markante ændring i personalesammensætningen i de sidste fem år, at assistentgruppen er blevet reduceret fra 40 % til 37 % i 2014. Faldet i antallet af assistenter afspejler bl.a. forhold i den teknologiske udvikling, idet en række af assistentgruppens opgaver til en vis grad er blevet automatiserede. På samme måde indikerer kategorien øvrigt akademisk personale, at folkebibliotekerne har opprioriteret det uddannelsesmæssige niveau – og måske især nye typer af kvalifikationer – blandt personalet. I 2014 udgør denne gruppe 6,9 % af personalet.

Det er desuden markant, at antallet af de frivillige, efter en voldsom stigning i 2013, nu udviser en faldende tendens. Der er færre frivillige, men de er fordelt over flere biblioteker. Det kan antyde, at efter de første års voldsomme stigning har antallet og anvendelsen af de frivillige nu fundet et mere stabilt leje. De frivillige udfører arbejde af meget forskellig karakter, men oftest er de it-hjælpere, lektiehjælpere og praktiske hjælpere ved arrangementer.

Figur 29: Frivillige på folkebibliotekerne

2 ud af 5 biblioteker arbejder sammen med en boligorganisation.

1 ud af 3 biblioteker arbejder sammen med et museum eller et galleri/kunstforening.

INDTÆGTER

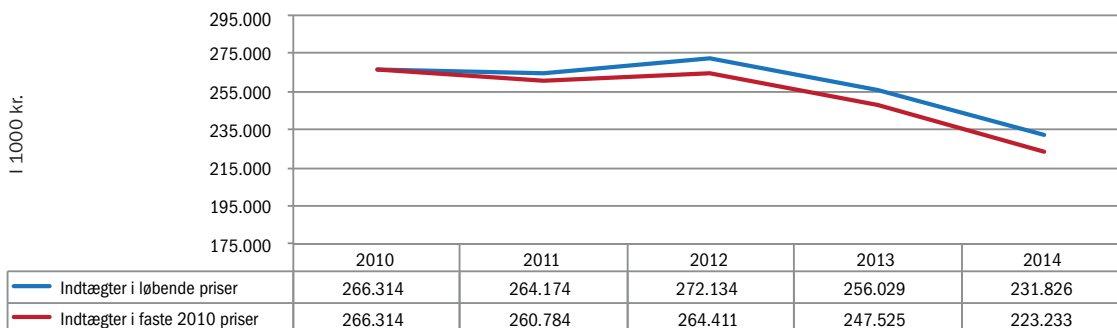
Figur 30 viser udviklingen i folkebibliotekernes indtægter i løbende og faste 2010-priser i perioden siden 2010.

Indtægterne er den samlede indtægt, som kommunen har i relation til biblioteksvirksomheden. Indtægterne består af mange kilder: Tilskud fra fonde og puljemidler samt andre indtægtskilder som arrangementer og gebyrer. Der er grund til at tro, at gebyrer for materialer, der er afleveret for sent, er faldet, fordi en meget stor del af bibliotekerne fo-

retager varsling af brugerne før lånetidens ophør. Det fremherskende billede af folkebibliotekernes indtægter (andre indtægter end kommunernes egenfinansiering) siden 2010 er, at der i perioden frem til 2014 er tale om et fald fra 266 mio. kr. til 223 mio. kr. i faste priser (232 mio. kr. i løbende priser) – dog med en midlertidig lille stigning i 2012.

Indtægterne faldt i faste 2010-priser med 16 % fra 2010 til 2014 (et fald på 13 % i løbende priser).

Figur 30: Folkebibliotekernes indtægter

NOTER

¹ Folkebibliotekerne i Vidensamfundet Styrelsen for Bibliotek og Medier, 2010.

² Minecraft er computerspil, hvor man spiller en virtuel figur, der samler forskellige former for ressourcer, og hvor man kan opbygge og ændre en virtuel verden.

³ Makerspace er et begreb, der dækker over en ny form for kreative, innovative værksteder, der er under kraftig opblomstring. I disse makerspaces mødes folk med interesse for at skabe og innovere gennem teknologi, håndværk mv.

⁴ Et fablab er et værksteds- og arbejdsfællesskab, hvor frivillige arbejder med digitale værktøjer og fremstilling af prototyper og produkter i mindre målestok. Et fablab er bl.a. udstyret med computerstyrede værktøjer, der kan tilrette forskellige former for materialer i forskellige størrelser. Fablab er oprindeligt et globalt netværk, der udspringer fra MIT (Massachusetts Institute of Technology). I netværket deler man, som udgangspunkt, al information, viden og innovation – og det er således idéen, at man i fællesskab kan arbejde sammen om at skabe innovation.

⁵ www.statsbiblioteket.dk/bibzoom/Statistik

FOLKEBIBLIOTEKER I TAL 2014

Redaktion: Ann Poulsen, Ulla Kvist,
Jeppe Bjerregaard Jessen og Preben Aagaard Nielsen

Publiceret af Kulturstyrelsen september 2015

Publikationen kan hentes på
www.kulturstyrelsen.dk/videnbank/publikationer/

ISBN: 978-87-92681-54-6

Elektronisk ISBN: 978-87-92681-55-3

Grafisk produktion: Stæhr Grafisk
Tryk: C.S. Grafisk A/S

Foto bagside: Herning Bibliotek

FIND FLERE TAL OM BIBLIOTEKERNE: Danmarks Statistik og Biblioteksbarometeret for 2014 har mange flere oplysninger om bibliotekerne, som der ikke er plads til i denne publikation. Se: www.statistikbanken.dk/18 og Biblioteksbarometeret: kortlink.dk/h8cn

LÆS MERE OM PROJEKTER MED TILSKUD FRA UDVIKLINGSPULJEN FOR FOLKE- OG SKOLEBIBLIOTEKER OG PÆDAGOGISKE LÆRINGSCENTRE:

I Projektbanken på Kulturstyrelsens hjemmeside ligger der beskrivelser og afsluttende rapporter på de mange projekter, der har fået tilskud fra Udviklingspuljen for folkebiblioteker og pædagogiske læringscentre. Se: kortlink.dk/kulturstyrelsen/h8cs

LÆS MERE OM KULTURSTYRELSENS OPGAVER PÅ BIBLIOTEKSOMRÅDET: Kulturstyrelsen søger at underbygge bibliotekernes opgave med at støtte oplysning, uddannelse og forskning. Fokus er bl.a. på læsning og læring og tiltag rettet mod børn, men også på tekniske værktøjer og infrastruktur, som kan støtte informationsforsyningen på bibliotekerne. Desuden prioriteres opgaven med at markedsføre bibliotekerne og etablere samarbejder med parter uden for bibliotekssektoren, som kan bidrage aktivt i forhold til biblioteksudviklingen. Kulturstyrelsen har ansvaret for en decentral struktur, hvor seks geografisk spredte biblioteker (centralbiblioteker) får statsligt tilskud til at varetage en række opgaver, der kommer alle folkebiblioteker til gode. Det drejer sig f.eks. om en forpligtelse til at have en særlig udbygget materialesamling, som alle biblioteker kan låne fra. Desuden skal centralbibliotekerne skabe grobund for kompetenceudvikling og samarbejde folkebibliotekerne imellem samt udbrede nationale indsatser. Et eksempel herpå var i 2014 Bibdok, som er en metode til at dokumentere effekten af folkebibliotekernes indsatser i lokalsamfundene. Se mere på: kortlink.dk/kulturstyrelsen/h8cu

